अध्याय एक

शोधपरिचय

१.१ पृष्ठभूमि

भाषा मानवीय विचार तथा भावनाहरूको वाहक (माध्यम) हो । यो मानव मात्रको निजी पेवा हो । समाजद्वारा पिँढी दरपिँढी हुँदै प्राप्त हुने वस्तु भाषा हो । भाषाको आर्जन व्यक्तिले समाजबाटै गर्दछ र सामाजिक सम्पर्क स्थापित गर्न तथा वृद्धि गर्न यसको उपयोग उसले समाजमै गर्दछ । भाषा मानवीय व्यवहार र सामाजिक विकासको अभिन्न अङ्ग हो । भाषाको वास्तविक रूप मौखिक माध्यम हो भने लिखित माध्यम मौखिक भाषाकै प्रतिरूप हो । यसलाई विभिन्न लेख्यचिह्नको प्रयोग गरी प्रस्तुत गरिन्छ । लेख्य भाषा दृश्यात्मक हुन्छ; जसमा विचार भावनाको सङ्ग्रह हुन्छ । भाषा सिपमूलक विषय पनि हो । जसमा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ गरी चारवटा सिप रहेका हुन्छन् । सुनाइ र पढाइलाई आदानात्मक सिप, बोलाइ र लेखाइलाई प्रदानात्मक सिप पनि भनिन्छ ।

भाषाका चारवटा सिपमध्ये अन्तिम र महत्त्वपूर्ण सिप लेखाइ हो । यसमा आफ्नो मनमा लागेका विचार तथा भावनाहरूलाई अभिव्यक्त गर्दा कसैको सहयोगको खाँचो पर्दैन । लेखाइ सिपको विकास यान्त्रिक, निर्देशित, स्वतन्त्र र सिर्जनात्मक गरी चार तरिकाबाट गर्न सकिन्छ । लेखाइ सिपका कार्यकलापमध्येको वस्तु तथा चित्र वर्णन पनि एक महत्त्वपूर्ण कार्यकलाप हो । जसले विद्यार्थीलाई लेखन कार्यमा दक्ष बनाउन महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । विद्यार्थीलाई चित्र तथा वस्तुवर्णन गर्न लगाउँदा बोलाइ र लेखाइ अभिव्यक्ति क्षमताको विकास हुन्छ । यस्तो कार्य गराउँदा बोलाइद्वारा चित्र वर्णन क्षणिक हुन्छ भने लेखाइद्वारा चित्र वर्णन दिगो र स्थायी हुन्छ । विद्यार्थीले देखेका, अनुभव गरेका चित्रहरूको मौखिक रूपमा वर्णन गरे भने बोलाइ सिपको विकास हुन्छ । बोलेका कुरालाई लेख्य चिह्नको प्रयोग गरी लिपिबद्ध गर्दछन् भने लेखाइ सिपको विकास हुन्छ ।

कुनै वस्तु वा चित्र देखाएर विद्यार्थीहरूलाई त्यसका बारेमा लेख्न लगाउने काम प्राथमिक तहका विद्यार्थीहरूको लेखाइ सिप तिखार्नको लागि अत्यन्त उपयोगी हुन्छ भने माध्यमिक तहसम्मका विद्यार्थीको स्वतन्त्र लेखन क्षमताको विकास गर्न यसको प्रयोग गर्न सकिन्छ । विद्यार्थीको नजिकै रहेका वस्तुहरू वा सामानहरूको विषयमा लेख्न लगाउँदा

उनीहरू लेख्न रुचाउँछन् र विस्तारै लेखन कलामा अभ्यस्त हुन्छन् । त्यस्तै चित्र वर्णन पनि विद्यार्थीको लेखन सिप विकास गर्न अत्यन्त उपयोगी हुन्छ । चित्र वर्णन गर्ने विद्यार्थीहरू आकर्षित हुन्छन् (ढुङ्गेल र दाहाल, २०७० : २५२) । त्यसैले विद्यार्थीहरूको स्तर र क्षमताअनुसारका चित्रहरू उपलब्ध गराउनु आवश्यक हुन्छ । जसले विद्यार्थीलाई मौखिक तथा लिखित वर्णन गर्न इच्छुक बनाउँछ ।

कुनै वस्तु (मूर्ति, प्रतिमूर्ति, वास्तविक वस्तु) चित्र, तस्विर, फोटो आदि हेरी लिखित रूपमा बयान वा वर्णन गर्न लगाउनुलाई वस्तु तथा चित्र वर्णन भनिन्छ (पौडेल, २०७० : ९४) । चित्र वर्णन कार्यमा अभ्यस्त गराउन छात्र छात्रालाई चित्र दिँदा उनीहरूले देखेका वा अनुभव गरेका वस्तु वा चित्र हुनुपर्दछ (लम्साल र अन्य, २०६२ : १४७) । यो कार्य एउटा आभ्यासिक खालको हुन्छ । जसमा कुनै खास घटना वा दृश्य झल्किने खालका चित्रको प्रयोग गर्नुपर्छ । चित्रको प्रयोगले विद्यार्थीहरू बढी आकर्षिक हुने भएकाले विद्यालय तहमा वस्तु तथा चित्रको प्रयोग गरिनु आवश्यक हुन्छ । चित्रकै आकर्षणले विद्यार्थीहरू पाठ्यपुस्तक हेर्न रमाउने र त्यसका बारेमा भन्न र लेख्नका साथै पाठहरू पढ्ने गर्दछन् । जसका लागि माध्यमिक तहसम्मका पाठ्यपुस्तकमा चित्रको प्रयोग गरिनु जरुरी छ । प्रस्तुत शोधकार्य पनि पाठ्यपुस्तकमा विद्यार्थीको स्तरअनुरूपको प्रयोग छ कि छैन भनी हेर्नका लागि चित्र वर्णन क्षमताको अध्ययन गरिनु उपयुक्त देखिएको छ । यस अध्ययनले सरोकारवालाहरूलाई उचित टेवा पुऱ्याउने देखिन्छ ।

१.२ समस्याकथन

प्रस्तुत शोधकार्य 'कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको अध्ययन' नै शोधकार्यको समस्याको विषय बनेको छ । तसर्थ प्रस्तुत शोधकार्यका समस्याहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

(क) कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता के कस्तो रहेको छ ?

(ख) विद्यालय प्रकृतिका आधारमा उक्त विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति कस्तो छ ?

(ग) लैङ्गिक र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा उक्त विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक अवस्था कस्तो छ ?

१.३ शोधकार्यको उद्देश्य

समस्याकथनमा उठाइएका मूलभूत समस्याहरूको उचित समाधान नै उद्देश्य हो । प्रस्तुत शोधकार्यका उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहनेछन् :

(क) कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता पहिचान गर्नु,

(ख) विद्यालय प्रकृतिका आधारमा उक्त विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति केलाउनु,

(ग) लैङ्गिक र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा उक्त विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलना गर्नु,

१.४ शोधकार्यको सान्दर्भिकता र उपादेयता

कुनै पनि भाषा जीवन्त बन्नका लागि लिखित अभिव्यक्तिको आवश्यकता पर्दछ । अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसलाई लिपिबद्ध गरे मात्र त्यो अध्ययन अनुसन्धान सान्दर्भिक हुन्छ । यो एउटा चुनौतीपूर्ण कार्य हो । कुनै पनि कार्य गर्दा बिना उद्देश्य र औचित्य बिना गर्न सकिँदैन । आफूले गरेको कार्य सम्पन्न गर्नका लागि निश्चित लक्ष्य र उद्देश्यको आवश्यकता पर्दछ । प्रस्तुत अध्ययन चित्र वर्णनमा केन्द्रित रहेकाले त्यसका लागि हरेक क्रियाकलापका अतिरिक्त पाठ्यपुस्तक तथा शिक्षणका क्रममा प्रस्तुत गरिने चित्रहरूको औचित्य सार्थक देखिन्छ । चित्रलाई भाषाको माध्यमबाट प्रभावकारी र उद्देश्यपूर्ण बनाउन सकिन्छ । यसले विद्यार्थीको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति सिपको विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ । चित्र वर्णन कार्यले विद्यार्थीलाई प्रश्नोत्तर गर्ने, छलफल गर्ने कुरामा सहयोग गर्दछ ।

चित्र वर्णन कार्य एउटा जटिल र महत्त्वपूर्ण कार्य हो । यसबाट विद्यार्थीहरूमा सिर्जनात्मक लेखन सिपको विकास हुन्छ । उक्त कार्यले विद्यार्थीहरूलाई उत्प्रेरित, जागरुक, उत्साहित बनाई स्वतन्त्र रूपमा बोल्न र लेख्न प्रेरित गर्दछ । जसले गर्दा विद्यार्थीका लागि चित्र वर्णन कार्य एक महत्त्वपूर्ण र उपयोगी कार्य मानिन्छ । जसले शिक्षाविद् तथा पाठ्यक्रमविद्लाई विद्यार्थीअनुरूप चित्रको प्रयोग गर्न र पाठ्यपुस्तक परिमार्जन गर्न सहयोग गर्दछ । त्यसैगरी शिक्षक र विद्यार्थीलाई सिकाइ दिगो, सरल, रोचक, प्रभावकारी बनाउन

चित्र उपयोगी हुन्छ । चित्रसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्ने सरोकारवालाहरूको लागि चित्र वर्णनको यो शीर्षक उपयोगी र उपयुक्त मानिएको छ ।

१.५ अध्ययनको परिसीमा

प्रस्तुत शोधपत्र कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतामा केन्द्रित रहेको छ । समय, साधन र स्रोतका कारणले अध्ययनलाई निम्न कुरामा सीमित गरिएको छ :

(क) प्रस्तुत अध्ययन कञ्चनपुर जिल्लाको महाकाली नगरपालिकामा मात्र सीमित रहेको छ ।

(ख) उक्त नगरपालिकाका पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत गरी जम्मा १० वटा विद्यालयका कक्षा सातमा अध्ययनरत जम्मा १०० जना विद्यार्थीमा सीमित रहेको छ ।

(ग) विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई प्रतिशताङ्क, मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा व्याख्या विश्लेषणमा सीमित गरिएको छ ।

१.६ शोधपत्रको रूपरेखा

प्रस्तुत शोधपत्रको रूपरेखालाई शीर्षक र उपशीर्षकमा विभाजन गरिएको छ :

अध्याय एक : शोधको परिचय

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा

अध्याय तिन : शोधविधि र प्रक्रिया

अध्याय चार : समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

अध्याय पाँच : विद्यालय प्रकृति र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

अधयाय छ : लैङ्गिकताका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

अध्याय सात : सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

सन्दर्भसामग्री सूची

परिशिष्ट

व्यक्तिवृत्त

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा

प्रस्तुत शोधकार्यमा सम्बन्धित पूर्वकार्यको अध्ययनलाई विभिन्न पुस्तक समीक्षा र शोधपत्र समीक्षा गरी दुई उपशीर्षकमा विभाजन गरेर अध्ययन गरिएको छ :

२.१.१ पुस्तक समीक्षा

लम्साल र अन्य (२०६२) को सहलेखनमा *नेपाली भाषा शिक्षण* नामक पुस्तक प्रकाशित भएको पाइन्छ । यस पुस्तकमा सत्रवटा अध्याय रहेका छन् । तेहौँ अध्यायमा लिखित अभिव्यक्तिको बारेमा चर्चा गरिएको छ । जसमा लिखित अभिव्यक्तिको परिचय, माध्यमिक तहमा लिखित अभिव्यक्ति शिक्षणको महत्त्व, मौखिक अभिव्यक्तिको लिखित अभिव्यक्तिसँग सम्बन्ध, यान्त्रिक, निर्देशित, स्वतन्त्र तथा सृजनात्मक लेखन, अक्षर लेखन, लिखित अभिव्यक्ति शिक्षणका कार्यकलापहरू, लिखित अभिव्यक्तिमा पाइने कमजोरी तथा तिनको निराकरणका उपायहरू, लिखित अभिव्यक्तिको शुद्धीकरण, वर्णविन्यास शिक्षणको महत्त्व, लेखनसँग सम्बद्ध, त्रुटिहरू, वर्णविन्यास शिक्षणका तरिकाहरूको बारे चर्चा गरिएको छ । लिखित अभिव्यक्ति शिक्षणका कार्यकलापमा वस्तु वा चित्र वर्णनको चर्चा गरिएको छ । जसले गर्दा उक्त पुस्तक चित्र वर्णन क्षमता शीर्षकको शोधपत्रका लेखनका लागि उपयुक्त रहेको छ ।

अधिकारी (२०६९) द्वारा *नेपाली भाषा शिक्षण* नामक पुस्तक प्रकाशित भएको छ । उक्त पुस्तकमा भाषिक सिप पक्षको चर्चा गरिएको छ । भाषिक सिपमध्येको अन्तिम लेखाइ सिप शिक्षणका बारेमा उक्त पुस्तकमा चर्चा गरिएको छ । विद्यार्थीको लेखन कलाको विकास गर्नमा अनुच्छेदलेखनले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ भन्ने कुरा उक्त पुस्तकमा उल्लेख गरिएको छ । उक्त पुस्तकमा लेखाइ शिक्षणको महत्त्व र आवश्यकता, लिखित र मौखिक अभिव्यक्ति, लेखन र पठन, लेखनका तिन प्रयोजन, लेखनका कमजोरी वा त्रुटिक्षेत्र, लेखाइ शिक्षणका कार्यकलापहरू, आभ्यासिक तथा निर्देशित लेखन र स्वतन्त्र तथा सृजनात्मक लेखन, लेखाइको शुद्धीकरण, लेखन शिक्षणमा विचार पुऱ्याउनुपर्ने केही विशेष कुरा जस्ता पक्षको बारेमा उल्लेख गरिएको छ । वस्तु तथा चित्र वर्णन पनि लिखित अभिव्यक्तिको

माध्यम भएकाले उक्त पुस्तक प्रस्तुत अध्ययनसँग मेल खाएको छ । जसले तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि सैद्धान्तिक आधार प्रदान गरेको छ ।

पौडेल (२०७०) द्वारा लिखित *नेपाली भाषा शिक्षण* नामक पुस्तक प्रकाशन भएको छ । उक्त पुस्तक छ अध्यायमा संरचित रहेको छ । जसको अध्याय दुईमा विविध भाषाकला सिप शिक्षण प्रविधि रहेको छ । जसअन्तर्गत लेखनकला शिक्षणको बारेमा चर्चा गरिएको छ । जहाँ लेखन कलाअन्तर्गत यसको परिचय र प्रकार, लेखन कलाको प्रयोजन, लेखन कला शिक्षणको कार्यकलाप, यान्त्रिक, निर्देशित, स्वतन्त्र वा सिर्जनात्मक, लेखनकला विकासका प्रारम्भिक कार्यकलाप, लेखनकला विकासका उत्तरवर्ती कार्यकलापहरूको व्याख्या गरिएको छ । जसमा लेखनकला शिक्षणको कार्यकलापभित्र वस्तु तथा चित्र वर्णन रहेको छ । उक्त पुस्तकमा कुनै वस्तु (मूर्ति, प्रतिमूर्ति, वास्तविक वस्तु), चित्र, तस्बिर, फोटो आदि हेरी लिखित रूपमा बयान वा वर्णन गर्न लगाउनुलाई वस्तु तथा चित्र वर्णन भनिएको छ । जसले गर्दा उक्त पुस्तक प्रस्तुत शोधमा सामग्री सङ्कलनका लागि उपयोगी रहेको छ ।

ढुङ्गेल र दाहाल (२०७०) को सहलेखनमा *नेपाली भाषा शिक्षण* नामक पुस्तक प्रकाशन भएको छ । यस पुस्तकमा अठारवटा अभ्यास रहेका छन् । तीमध्येको तेह्रौं शीर्षकमा लेखाइ शिक्षण रहेको छ । उक्त शीर्षकअन्तर्गत लेखाइको परिचय, माध्यमिक तहमा लेखाइ शिक्षणको महत्त्व/आवश्यकता, बोलाइ र लेखाइ सिपको सम्बन्ध, यान्त्रिक, निर्देशित, स्वतन्त्र र सिर्जनात्मक लेखन, लेखाइ शिक्षणका कार्यकलाप, लेखाइमा पाइने कमजोरीहरू र तिनको निराकरणका उपायहरू, लिखित अभिव्यक्तिको शुद्धीकरण जस्ता पक्षको बारेमा उल्लेख गरिएको छ । उक्त पुस्तकमा लेखाइ शिक्षणभित्र वस्तु तथा चित्र वर्णन कार्य पनि समेटिएको छ । जसले प्रस्तुत शोधपत्र लेखनका लागि सैद्धान्तिक आधार प्रदान गरेको छ ।

शर्मा र पौडेल (२०७०) को सहलेखनमा *नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण* नामक पुस्तक प्रकाशित गरिएको छ । उक्त पुस्तकमा जम्मा बाह्रवटा अध्याय रहेका छन् । अध्याय पाँचमा विविध भाषिक सिप कला शिक्षण प्रविधिको बारेमा उल्लेख गरिएको छ । उक्त शीर्षकको चौथो सिपको रूपमा लेखन कला शिक्षण रहेको छ । जसमा लेखन कलाको परिचय, लेखन कलाको प्रयोजन, लेखन कला शिक्षणका कार्यकलापहरू, यान्त्रिक निर्देशित, स्वतन्त्र वा सिर्जनात्मक, लिखित अभिव्यक्ति सिप वा लेखन कला विकासका प्रारम्भिक कार्यकलापहरू र लिखित अभिव्यक्ति सिप वा लेखन कला विकासका उत्तरवर्ती

कार्यकलापहरूको चर्चा गरिएको छ। शोधकार्य गर्ने क्रममा उक्त पुस्तकले सैद्धान्तिक आधार प्रदान गर्नुका साथै चित्र वर्णनसम्बन्धी जानकारी प्रदान गरेको छ।

ढकाल (२०७०/०७१) द्वारा लिखित *नेपाली भाषा शिक्षण : परिचय र प्रयोग* नामक पुस्तक प्रकाशन गरिएको छ। उक्त पुस्तकमा भाषा र भाषिक सिपहरूको चर्चा गरिएको छ। यस पुस्तकमा जम्मा अठार अध्याय रहेका छन्। प्रस्तुत अध्यायहरू मध्येको तेह्रौं अध्यायमा लिखित अभिव्यक्ति (लेखाइ) शिक्षणको बारेमा उल्लेख गरिएको छ। उक्त अध्यायमा लिखित अभिव्यक्तिको परिचय, लिखित अभिव्यक्तिको महत्त्व र आवश्यकता माध्यमिक तहमा लिखित अभिव्यक्ति शिक्षणको महत्त्व, मौखिक अभिव्यक्ति (बोलाइ) को लिखित अभिव्यक्ति (लेखाइ) सित सम्बन्ध, यान्त्रिक, निर्देशित, स्वतन्त्र तथा सिर्जनात्मक लेखन, लिखित अभिव्यक्ति शिक्षणका कार्यकलापहरू, लिखित अभिव्यक्तिमा पाइने कमजोरी लिखित अभिव्यक्तिमा देखिने कमजोरीका निराकरणका उपायहरू, लिखित अभिव्यक्तिको शुद्धीकरण, लिखित अभिव्यक्तिको शुद्धीकरणमा आइपर्ने समस्याहरू समेत उल्लेख गरिएको छ। उक्त पुस्तक प्रस्तुत शोधकार्यका लागि सामग्री सङ्कलन गर्न र व्याख्या विश्लेषण गर्नमा उपयोगी रहेको छ।

२.१.२ शोधकार्यका रूपमा रहेका पूर्वकार्यहरू

खतिवडा (२०६६) द्वारा *कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र तथा वस्तुवर्णनसम्बन्धी लिखित अभिव्यक्ति क्षमताको अध्ययन* शीर्षकमा शोधपत्र लेखिएको छ। उक्त शोधपत्रमा कक्षा आठका समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र तथा वस्तुवर्णनसम्बन्धी लिखित अभिव्यक्ति क्षमताको अध्यनय गर्नु, प्राप्त तथ्याङ्कको आधारमा विश्लेषण गर्नु र लिखित अभिव्यक्तिमा देखिएका समस्याको निराकरणका लागि सुझाब प्रस्तुत गर्नु जस्ता उद्देश्य राखिएको छ। जसमा नमुना सर्वेक्षण विधिको प्रयोग गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ। उक्त शोधकार्यमा तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि नौवटा परिक्षणीय पक्ष किनारा छोडाइ र सफाइ, लेख्य चिह्न प्रयोग, शब्द छनोट तथा प्रयोग, अभिव्यक्ति शैली, शृङ्खलबद्धता, वर्णविन्यास, वाक्यगठन, मानक भाषाको प्रयोग, विषयवस्तुको ज्ञान जस्ता पक्षहरू समावेश गरी विद्यार्थीको लिखित अभिव्यक्ति क्षमताको विश्लेषण गरिएको छ। परिणामका आधारमा ५१.३३ प्रतिशत विद्यार्थी उत्तम र मध्यम श्रेणीमा रहेका छन् भने ४९.६६ प्रतिशत विद्यार्थी निम्न र निम्नतम रहेका छन्। लिखित अभिव्यक्तिमा देखिएका समस्या निराकरणका गर्नका लागि उपचारात्मक वा निराकरणात्मक शिक्षण गरिनुपर्ने, विभिन्न भाषाभाषी भएका कक्षामा

भाषिक वातावरण निर्माण गरिनुपर्ने, अतिरिक्त क्रियाकलापका रूपमा लेखन कार्य गराउने, दक्ष र विषयगत शिक्षक हुनुपर्ने जस्ता सुझाब दिई उक्त शोधपत्र निष्कर्षमा पुगेको छ । जुन अध्ययनीय शोधपत्रसँग मिल्ने भएकाले उक्त शोधपत्रले सामग्री निर्माण गर्न र व्याख्या विश्लेषण गर्न सैद्धान्तिक आधार प्रदान गरेको छ ।

बराल (२०६४) द्वारा *कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको लेखनका आधारमा वर्णविन्यास क्षमताको अध्ययन* शीर्षकमा शोधपत्र लेखिएको छ । जसमा चिह्नप्रयोग, पदयोग, पदवियोग, विभक्तिसम्बन्धी त्रुटिहरू पहिचान गर्नु, सिर्जनात्मक र मौलिकता पत्ता लगाउनु, तुलनात्मक स्थिति पहिल्याउनु, कमजोरी सुधारका लागि सुझाब प्रस्तुत गर्नु जस्ता उद्देश्यहरू राखिएको छ । यस अध्ययनमा क्षेत्रीय अध्ययन विधि र प्रश्नोत्तर विधिको प्रयोग गरिएको छ । वर्णविन्यास प्रयोगको स्थिति राम्रो रहेको, चिह्नप्रयोग, पदयोग, पदवियोगको अवस्था सन्तोषजनक रहेको, सिर्जनात्मकता र मौलिकता राम्रो रहेको भए पनि लेखन कार्यमा अलि कमजोर रहेको कुरा उक्त शोधमा निष्कर्ष निकालिएको छ । लेखन सिपका अन्य क्षेत्रहरू समेटी अध्ययन गरिएको उक्त शोधकार्य अध्ययनीय शोधकार्यसँग केही मिल्ने देखिन्छ । उक्त शोधकार्यले चिह्नको प्रयोग, पदयोग पदवियोग जस्ता पक्षको व्याख्या विश्लेषण गर्ने सैद्धान्तिक आधार प्रदान गरेको छ ।

सापकोटा (२०६७) द्वारा *काभ्रे जिल्लाका कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको अनुच्छेद लेखन क्षमताको अध्ययन* शीर्षकमा शोधपत्र लेखिएको छ । उक्त शोधपत्रमा समग्र विद्यार्थीको अनुच्छेदलेखन क्षमताको पहिचान गर्नु, विद्यालय प्रकृति, लैङ्गिकता र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीहरूको अनुच्छेदलेखन क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु र उक्त लेखनमा देखिएका कमजोरी पत्ता लगाई सुझाब दिनु जस्ता उद्देश्य राखिएको छ । यसमा क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरी सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । काभ्रे जिल्लाका ५ वटा विद्यालयमा अध्ययनरत कक्षा छका विद्यार्थीहरूलाई नमुनाको रूपमा छनोट गरिएको छ । जसमा १०/१० जनाका दरले ५० जना विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा लिई शीर्षक उपलब्ध गराइ अनुच्छेद लेखन गराइएको छ । समग्रतामा कक्षा छका विद्यार्थीहरूको अनुच्छेद लेखन क्षमताको नतिजा मध्यम रहेको छ । सरकारी विद्यालयभन्दा निजी विद्यालयका विद्यार्थीको अनुच्छेदलेखन क्षमता उच्च रहेको, छात्राको भन्दा छात्रको अनुच्छेदलेखन क्षमता कमजोर र विमातृभाषी र मातृभाषी विद्यार्थीमा मातृभाषी विद्यार्थीको अनुच्छेद लेखन क्षमता उच्च रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ । अनुच्छेद लेखनका माध्यमबाट

विद्यार्थीहरूको लेखाइ सिपको विकास हुनुका साथै लेखनमा स्तरीयता, परिपक्वता, स्पष्टता एवम् प्रौढता निर्माण हुन्छ भन्ने सुझाब उल्लेख गरिएको छ । उक्त अध्ययन वस्तु तथा चित्र वर्णन शीर्षकसँग लेखनकलामा मिल्ने देखिन्छ । त्यसैले यस शोधपत्रले लेखनसिपको विकासमा चित्र वर्णन शीर्षकमा सामग्री सङ्कलनका लागि सैद्धान्तिक आधार प्रदान गरेको छ ।

भण्डारी (२०७१) द्वारा *कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको अध्ययन* नामक शोधपत्र लेखिएको छ । जसमा समग्र विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको विश्लेषण गर्नु, उक्त कक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको संस्थागत र सामुदायिक, नेपालीभाषी र नेपाली दोस्रोभाषी, लैङ्गिकताका आधारमा छात्र र छात्राको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु जस्ता उद्देश्यहरू राखिएको छ । उक्त शोधकार्यमा प्राथमिक स्रोत सामग्रीका रूपमा रहेका विद्यार्थीहरूलाई निबन्ध लेख्न लगाइ तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । जसमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको निबन्धलेखन क्षमता उच्च रहेको, छात्रको भन्दा छात्राको निबन्धलेखन क्षमता बढी रहेको छ र नेपाली भाषीभन्दा दोस्रो भाषी विद्यार्थीको निबन्धलेखन क्षमता उच्च रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ । यस शोधपत्रले अध्ययनीय शीर्षक चित्र वर्णन क्षमतामा स्वतन्त्र लिखित अभिव्यक्तिको व्याख्या विश्लेषण गर्नमा सैद्धान्तिक आधार र सहयोग प्रदान गरेको छ ।

पचभैया (२०७२) द्वारा *गुल्मी जिल्लाका कक्षा दसमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको अनुच्छेदलेखन क्षमताको अध्ययन* शीर्षकमा शोधकार्य लेखिएको छ । उक्त शोधकार्यमा कक्षा दसमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको अनुच्छेद लेखन क्षमताको पहिचान गर्नु, विद्यालय प्रकृति, भाषिक पृष्ठभूमि र लैङ्गिकताका आधारमा विद्यार्थीहरूको अनुच्छेद लेखन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति पत्ता लगाउनु जस्ता उद्देश्य राखिएका छन् । यस अध्ययनमा क्षेत्रीय विधिको प्रयोग गरिएको छ । यस शोधकार्यका लागि गुल्मी जिल्लाका चारवटा विद्यालयका ८० जना विद्यार्थीलाई प्रतिनिधि जनसङ्ख्याका रूपमा लिइएको छ । अनुच्छेद लेखन कार्य गराउनका लागि 'नारी शिक्षा आजको आवश्यकता' शीर्षक विद्यार्थीलाई दिइएको छ । विद्यार्थीबाट प्राप्त उत्तरपुस्तिका जाँचपछि विद्यार्थीलाई पाँच श्रेणीमा विभाजन गरी तथ्याङ्कलाई प्रतिशतमा रूपान्तरण गरेर व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । उक्त शोधमा समग्र विद्यार्थीको अनुच्छेदलेखन क्षमता मध्यम स्तरको रहेको छ । सामुदायिकभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीले अलि कम अङ्क प्राप्त गरेको, लैङ्गिकताका आधारमा

छात्रभन्दा छात्राको लेखन क्षमता उच्च रहेको, पहिलोभाषी नेपालीभन्दा दोस्रोभाषी नेपाली हुने विद्यार्थीको अङ्क कम भएको निष्कर्ष यस शोधको रहेको छ । लिखित अभिव्यक्ति क्षमताको वर्णनमा प्रस्तुत शोधकार्यले अध्ययनीय शीर्षकलाई ढाँचा निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ ।

भट्टराई (२०७२) द्वारा *माध्यमिक तहका नेपाली पाठ्यपुस्तकहरूमा समाविष्ट चित्रहरूको लैङ्गिक अध्ययन* शीर्षकमा शोधकार्य सम्पन्न गरिएको छ । जहाँ उद्देश्यका रूपमा माध्यमिक तहका नेपाली पाठ्यपुस्तकहरूका चित्रमा महिलाहरूको भूमिका पत्ता लगाउनु, लैङ्गिक समानताका दृष्टिले उक्त पाठ्यपुस्तकहरूमा समाविष्ट चित्रहरूको उपयुक्तता पहिल्याउनु रहेका छन् । यसमा वर्णनात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ । कक्षा ९ र १० को भाषा पाठ्यपुस्तकलाई प्राथमिक सामग्रीका रूपमा लिइएको उक्त शोधमा ३१ वटा चित्रहरू रहेका छन् । जसमध्ये २३ वटा लैङ्गिक असमानता र ८ वटा लैङ्गिक समानता भएका चित्रहरू रहेका छन् । यस अध्ययनमा समाविष्ट चित्रहरू लैङ्गिक दृष्टिले असमान रहेका छन् । लैङ्गिकताका दृष्टिले उक्त शोधकार्यमा उत्पादक र सामुदायिक भूमिकामा पुरुषको बढी र महिलाको कम सहभागिता देखिएको छ । जसले माध्यमिक तहका पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिएका चित्रहरू उपयुक्त नभएको र केही चित्रहरूमा लैङ्गिक समानता स्थापित गराउने प्रयास गरिए पनि महिला र पुरुषबिच बराबर उपस्थित नभएको निष्कर्ष यस शोधपत्रको रहेको छ । अध्ययनीय शोध चित्र वर्णनमा केन्द्रित रहेकाले प्रस्तुत शोधपत्र सामग्री सङ्कलन र व्याख्या विश्लेषण तथा विधिको छनोट गर्नमा सहयोगी भएको छ ।

न्यौपाने (२०७२) द्वारा *स्याङ्जा जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चिठीलेखन क्षमताको अध्ययन* शीर्षकमा शोधकार्य सम्पन्न गरिएको छ । उक्त शोधकार्यमा उद्देश्यका रूपमा समग्र विद्यार्थीहरूको चिठीलेखन क्षमताको पहिचान गर्नु, भाषिक पृष्ठभूमि, लैङ्गिक र विद्यालय प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीहरूको चिठीलेखन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति पहिल्याउनु, उक्त विद्यार्थीहरूमा चिठीलेखनसम्बन्धी कमीकमजोरीहरू पहिचान गरी निराकरणका उपाय सुझाउनु रहेका छन् । यसमा नमुना सर्वेक्षण विधिको प्रयोग गरिएको छ । नमुनाका रूपमा उक्त जिल्लाका ५ वटा सामुदायिक र ५ वटा संस्थागत विद्यालयलाई लिइएको छ । उक्त विद्यालयका १०/१० जनाका दरले १०० जना विद्यार्थीहरू प्रतिनिधि जनसंख्याका रूपमा रहेका छन् । प्रतिशताङ्क श्रेणी निर्धारण गरी विद्यार्थीको चिठीलेखन

क्षमताको विश्लेषण गरिएको छ । जसबाट समग्र विद्यार्थीहरूको चिठीलेखन क्षमता ठिकै रहेको, भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा मातृभाषीभन्दा दोस्रोभाषी विद्यार्थीको चिठीलेखन क्षमता राम्रो रहेको, लैङ्गिकताका आधारमा छात्राको भन्दा छात्रको चिठीलेखन क्षमता कमजोर रहेको र सामुदायिकभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको चिठीलेखन क्षमता उच्च रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ । चिठीलेखन र चित्र वर्णन दुबै लेखाइसँग सम्बन्धित भएकाले उक्त शोध अध्ययनीय रहेको छ ।

शर्मा (२०७३) द्वारा *बाँके जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीको घटनावर्णन क्षमताको अध्ययन* शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको छ । जहाँ बाँके जिल्लाको कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको घटनावर्णन क्षमताको अध्ययन गर्नु, सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको घटना वर्णन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति पत्ता लगाउनु, लैङ्गिक र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीहरूको घटना वर्णन क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु जस्ता उद्देश्य समावेश गरिएको छ । यसमा क्षेत्रीय र सर्वेक्षणात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ । नमुनाका रूपमा ४ वटा सामुदायिक र ४ वटा संस्थागत विद्यालयलाई लिइएको छ । उक्त विद्यालयका ४० जना सामुदायिकबाट र ४० जना संस्थागतबाट गरी जम्मा ८० जना विद्यार्थीलाई नमुनाका रूपमा लिइएको छ । उक्त शोधका विद्यार्थीहरूलाई लिखित रूपमा घटना वर्णन गर्न लगाउँदा प्रतिशताङ्क र मध्यमानका आधारमा नतिजा राम्रो रहेको छ । यस शोधकार्यमा समग्र विद्यार्थीहरूको घटनावर्णन क्षमता राम्रो रहेको, सामुदायिकभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको घटनावर्णन क्षमता उच्च रहेको छात्रभन्दा छात्राको घटनावर्णन क्षमता राम्रो रहेको र दोस्रोभाषी विद्यार्थीको तुलनामा पहिलो भाषी नेपाली विद्यार्थीको घटना वर्णन क्षमता कमजोर रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ । उक्त शोधपत्र र अध्ययनीय शोधकार्य मौखिक र लिखित वर्णनमा समान हुने भएकाले उक्त शोधले सामग्री सङ्कलन र विश्लेषण प्रक्रियामा टेवा पुऱ्याउनुका साथै सैद्धान्तिक आधार प्रदान गरेको छ ।

भण्डारी (२०७३) द्वारा *कक्षा तिनमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको वस्तुवर्णन क्षमता* शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको छ । जसमा कक्षा तिनमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको वस्तुवर्णन क्षमताको पहिचान गर्नु, विद्यालय प्रकृति र लैङ्गिक आधारमा विद्यार्थीहरूको वस्तुवर्णन क्षमता पहिल्याउनु जस्ता उद्देश्य राखिएको छ । उक्त शोधपत्रमा मूलतः क्षेत्रीय सामग्री सङ्कलन विधि र पुस्तकालयीय अध्ययन पद्धतिको प्रयोग गरिएको छ । बझाङ

जिल्लाका पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयलाई लिई १०/१० जनाका दरले जम्मा १०० जना विद्यार्थीलाई प्रतिनिधि जनसङ्ख्याका रूपमा लिइएको छ । उक्त विद्यार्थीलाई प्रश्नावली प्रयोग गरेर तथ्याङ्क सङ्कलन गरी व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । उक्त शोधमा वस्तुवर्णन कार्यका लागि दुईवटा वस्तु दिई तिनका बारेमा लिखित वर्णन गर्न लगाइएको छ । जसमा छात्रहरूभन्दा छात्राको वस्तुवर्णन क्षमता राम्रो रहेको, संस्थागतभन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको वस्तुवर्णन क्षमता अलि कमजोर रहेको छ । समग्रमा विद्यार्थीहरूको प्राप्ताङ्कको विश्लेषण गर्दा विद्यार्थीहरूको दुईवटै वस्तुवर्णन क्षमता सन्तोषजनक रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ । जसले अध्ययनीय शोधकार्यका लागि लिखित अभिव्यक्तिको व्याख्या विश्लेषण गर्ने कार्यमा सहयोग गरेको छ ।

सोमै (२०७३) द्वारा *कपिलवस्तु जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता* शीर्षकमा शोधपत्र लेखिएको छ । जसमा कपिलवस्तु जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको पहिचान गर्नु, विद्यालय प्रकृति र लैङ्गिकताका आधारमा उक्त विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति केलाउनु जस्ता उद्देश्य राखिएका छन् । उक्त शोधकार्य क्षेत्रीय अध्ययन विधिमा केन्द्रित भएकाले उक्त क्षेत्रका विद्यार्थीलाई केन्द्रविन्दु बनाई नमुना सर्वेक्षण विधिको प्रयोग गरिएको छ । यसमा ५ वटा सामुदायिक र ५ वटा संस्थागत विद्यालयका १०/१० जना गरी विद्यार्थीलाई प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ । जम्मा १०० जना विद्यार्थीबाट सङ्कलन गरिएको तथ्याङ्कलाई प्रतिशताङ्क, मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

उक्त शोधमा समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता सन्तोषजनक नै रहेको, समग्र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलनामा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता उच्च रहेको र समग्रमा छात्र र छात्रामध्ये छात्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता कमजोर रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ । प्रस्तुत शोधपत्र र अध्ययनीय शोधपत्र शीर्षकका दृष्टिले एउटै मिल्ने भएकाले अध्ययन कार्य अगि बढाउन, सामग्री सङ्कलन र व्याख्या विश्लेषण गर्न उक्त शोधपत्रले सहयोग पुऱ्याएको देखिन्छ ।

२.१.३ पूर्वकार्यको महत्त्व

अध्ययन अनुसन्धान गर्दा पूर्वकार्यको अध्ययन गर्नु उपयुक्त हुन्छ । जसले गर्दा आफ्नो अध्ययनको शीर्षक फरक र विशिष्ट बनाउन सकिन्छ । पूर्वअध्ययन नगरी अनुसन्धान गर्दा विषयवस्तु दोहोरिने हुनाले पूर्वाध्ययन गर्नुपर्दछ ।

पूर्वकार्यले आफ्नो शीर्षक चयन गर्न र विश्लेषण गर्न सहयोग गर्दछ । पूर्वकार्यलाई परिमार्जन गर्दै नयाँ अध्ययन अनुसन्धान गर्न सम्बन्धित अध्ययनलाई थप आयाम दिने, अनुसन्धानमा प्रयोग गरिने उद्देश्यहरू निर्धारण गर्न, विधि तथा पद्धतिको पहिचान गर्न पूर्वकार्य उपयोगी हुन्छ । पूर्वकार्यले अनुसन्धानलाई नवीन र उपलब्धिमूलक बनाई नयाँ सिद्धान्तको खोजी गर्न सम्बन्धित विषयमा गहिरो ज्ञान प्राप्त गरी अध्ययनलाई वैध र विश्वसनीय बनाउन यसले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । शीर्षकअनुरूपको अनुसन्धान ढाँचा निर्माण गर्न र सोहीअनुरूपको उपकरण छनोट गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न यसले सहयोग गर्दछ । जसले गर्दा आफ्नो भन्दा अगाडि भएका पूर्वकार्यको विश्लेषण गर्न र भविष्यका लागि सम्भावित शोधशीर्षकको पहिचान गर्न पूर्वकार्य अति नै महत्त्वपूर्ण मानिन्छ ।

२.२ सैद्धान्तिक अवधारणा

२.२.१ चित्रको परिचय

विभिन्न शब्दले प्रस्ट्याउन नसकेको अवस्थामा एउटा चित्रको प्रयोगले ती शब्दलाई स्पष्ट पार्न सकिन्छ । चित्र दृश्यात्मक हुन्छ जसले गर्दा त्यसको बारेमा बुझ्न सरल र सजिलो हुन्छ । हरेक विषयवस्तुमा चित्रको महत्त्वपूर्ण भूमिका वा स्थान रहेको हुन्छ । विशेष गरी चित्रहरूका माध्यमबाट विद्यार्थीलाई सिकाइमा उत्प्रेरणा जगाउन, बोलाइको सिप विकास गराउन, भाषिक ज्ञानको धारणा विकास गर्न, सिकाइ सरल, रोचक र प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ । चित्रकै माध्यमबाट कुनै वस्तु वा विषयवस्तुका बारेमा स्पष्ट धारणा बसाल्न सकिन्छ ।

चित्रलाई मूर्त र अमूर्त गरी हेर्न सकिन्छ । कुनै पनि वस्तुलाई देख्न सकिन्छ भने त्यो मूर्त चित्र हुन्छ । कुनै पनि वस्तु यस्तो होला भनेर कल्पना गरिन्छ भने त्यो अमूर्त चित्र हुन्छ । कुनै पनि चित्र प्रयोग गर्नुको उद्देश्य बालबालिकामा चित्रका बारेमा भन्ने र लेख्ने बानीको विकास गर्नु, विभिन्न किसिमका चित्र कोर्ने बानीको विकास गर्नु हो ।

२.२.२ **चित्र वर्णन**

कुनै वस्तु (मूर्ति, प्रतिमूर्ति, वास्तविक वस्तु), चित्र, तस्विर, फोटो आदि हेरी लिखित रूपमा बयान गर्न वा वर्णन गर्न लगाउनुलाई वस्तु तथा चित्र वर्णन भनिन्छ (शर्मा र पौडेल, २०७०) । चित्र वर्णनले मौखिक र लिखित दुबै सिपको विकास गराउँछ । यो मौखिक र लिखित सिप विकास गराउने एउटा आभ्यासिक कार्य पनि हो । मौखिक अभिव्यक्ति तिखार्दै लिखित रूपमा अभ्यस्त गराउनका लागि पनि चित्र वर्णन कार्य गराइन्छ । चित्र वर्णन कार्य विद्यालय तहका बालबालिकाका निम्ति अत्यन्तै आवश्यक मानिन्छ । चित्रको प्रयोगले विद्यार्थीहरू सिकाइप्रति जागरुक र उत्प्रेरित हुन्छन् ।

विद्यार्थीलाई चित्र वर्णन कार्य गराउँदा विद्यार्थीको स्तर क्षमता र अनुभवका आधारमा चित्रहरू दिनुपर्छ । विद्यार्थीले देखेका, सुनेका र अनुभव गरेका चित्रहरू दिएर चित्रको बारेमा मौखिक वा लिखित वर्णन गर्न लगाउनु नै चित्र वर्णन हो । मौखिक र लिखित शिक्षणका लागि कुनै चित्र वा वस्तु दिएर त्यसको विभिन्न पक्षको वर्णन गर्न लगाउनु उपयुक्त हुन्छ । वर्णनका लागि विद्यार्थीको अनुभव स्तरअनुरूपको चित्र दिनुपर्छ । यस्ता सामग्री सङ्कलन गरिएको वा शिक्षक र विद्यार्थीद्वारा निर्माण गरिएको हुन सक्छ । उक्त वस्तु वा चित्र सबैले देख्ने गरी राखेर त्यसमा समाविष्ट विभिन्न वस्तुहरूको भाव वर्णन गर्न लगाउनु पनि चित्र वर्णन हो ।

२.२.३ **चित्र वर्णनका कार्यकलाप**

हजारौं शब्दले वहन गर्न नसकेको कुरा एउटा चित्रले स्पष्ट पार्छ । जसले गर्दा शिक्षण सिकाइ सरल, रोचक, स्पष्ट र प्रभावकारी हुन्छ । विद्यार्थीको स्तरअनुरूपका चित्रहरू मात्रै शिक्षण कार्यमा प्रयोग गर्नु आवश्यक हुन्छ । चित्रको प्रयोग गर्दा शिक्षण कार्यमा पत्रपत्रिकाबाट सङ्कलन गरेका चित्रहरू वा शिक्षक-विद्यार्थी स्वयम्ले निर्माण गरेका चित्रहरू वा वास्तविक वस्तुहरू मात्र उपयोगमा ल्याउनुपर्दछ । चित्र वर्णन कार्य आभ्यासिक कार्य भएकाले विद्यार्थीलाई निरन्तर रूपमा चित्र दिई मौखिक र लिखित वर्णन गर्न लगाउनुपर्छ । यसर्थ चित्र वर्णनका कार्यकलाप निम्नानुसार छन् :

- विद्यार्थीको तह, स्तर र क्षमताअनुसारको सामग्री चयन गर्ने,
- सामग्रीलाई सबैले देख्ने ठाउँमा राख्ने,

- विद्यार्थी धेरै भए समूह समूहमा विभाजन गर्ने वा व्यक्तिपिच्छे चित्र उपलब्ध गराउने,
- चित्र उपलब्ध गराइसकेपछि विद्यार्थीहरूको राम्रो निरीक्षण, पर्यवेक्षण गरी देखिएका सम्भावित र सौन्दर्यात्मक कुराको लिखित वर्णन गर्न लगाउने,
- समूह वा कुनै दुई चारजना व्यक्तिको लिखित वर्णनलाई नमुनाको रूपमा कक्षामा सुनाउन लगाउने,
- उक्त नमुना चित्र वर्णनलाई आवश्यक टिप्पणी गरी सुझाव दिने,
- राम्रो वर्णनलाई स्याबासी वा पुरस्कार दिने,
- अझ राम्रो चित्र वर्णन गर्नलाई गृहकार्य दिने,
- उत्कृष्ट चित्र वर्णन गर्ने व्यक्तिको उदाहरण दिई अरूलाई पनि चित्र वर्णन गर्न प्रोत्साहित र निर्देशित गर्ने

उपर्युक्त यिनै कार्यकलापद्वारा चित्र वर्णन गराइ भाषिक सिप विकासमा लिखित अभिव्यक्तिको विकास गराउन सकिन्छ ।

२.२.४ भाषिक सिप विकासमा चित्र वर्णनको प्रयोजन

बोलाइ र लेखाइ सिपको विकास गर्ने आभ्यासिक कार्यमध्ये चित्र वर्णन पनि एउटा महत्त्वपूर्ण कार्य हो । कुनै वस्तु (मूर्ति, प्रतिमूर्ति, वास्तविक वस्तु), चित्र, तस्बिर, फोटो आदि हेरी लिखित रूपमा बयान वा वर्णन गर्न लगाउनुलाई चित्र वर्णन भनिन्छ (शर्मा र पौडेल, २०७० : १५१) । चित्र वर्णनले मौखिक र लिखित सिपको विकास गर्ने भएकाले यसको प्रयोजन निम्नानुसार रहेका छन् :

- भाषालाई सरल र रोचक तरिकाले बुझाउनु,
- नडराई बोल्ने बानीको विकास गर्नु,
- भावनात्मक चित्रहरूलाई लिपिबद्ध गरी सम्प्रेषणीय बनाउनु,
- हजारौं शब्दले दिन नसकेको अर्थ प्रदान गर्नु,
- चित्रप्रति आफ्नो मनमा लागेका भावनात्मक कुराको लिखित वर्णन गर्ने बानीको विकास गर्नु,
- चित्र कोर्ने बानीको विकास गराउनु,

- शब्दभण्डारको विकास गराउनु
- सही वाक्य गठन गर्न सक्ने क्षमता विकास गर्नु ।

२.२.५ भाषिक सिप विकासमा चित्र वर्णनको महत्त्व

भाषिक सिप (बोलाइ र लेखाइ) विकासको एक महत्त्वपूर्ण कार्यकलाप चित्र वर्णन पनि हो । बोलाइकै विस्तृत रूप लेखाइ हो । कुनै पनि कुरा लेख्नका लागि केही न केही विषयवस्तु चाहिन्छ । चित्र पनि विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र र सिर्जनात्मकतामा निपूर्ण बनाउने एउटा महत्त्वपूर्ण कार्य हो । उक्त कार्यले विद्यार्थीलाई चित्रको बारेमा आफ्नो विचार, भावना, अनुभव लिखित रूपमा व्यक्त गर्न सहयोग गर्दछ । विद्यार्थीलाई पाठ्यपुस्तकप्रति आकर्षित गर्ने काम पनि चित्रले नै गर्ने हुँदा चित्र महत्त्वपूर्ण मानिन्छ ।

चित्र वर्णनलाई स्वतन्त्र अभिव्यक्तिका रूपमा मौखिक र लिखित गरी दुई तरिकाले गराउन सकिन्छ । लिखित वस्तुवर्णनमा विद्यार्थी वा सिकारुलाई विभिन्न प्रकृतिका वस्तु वा विभिन्न स्रोतबाट सङ्कलन गरिएका उद्देश्यपरक वस्तु प्रतिमूर्ति, चित्र, तस्बिर आदि दिएर विद्यार्थीलाई यसको चित्र वर्णन गर्न लगाइन्छ । विद्यार्थीले आफूले त्यो वस्तुमा देखेका अनुभव गरेका कुराहरू स्वतन्त्र ढङ्गले लेख्न सक्छन् । कक्षामा खास चित्र वा वस्तुको लिखित वर्णन गर्न शिक्षार्थीलाई लगाउन सकिन्छ । अथवा प्रत्येक शिक्षार्थीलाई एक-एकवटा भिन्न चित्र, वस्तु दिई तिनको लिखित वर्णन गर्न लगाउन पनि सकिन्छ । लेखाइको अभ्यासका लागि उपयोग गरिने चित्रहरू विद्यार्थीको अनुभवको सेरोफेरोसँग सम्बन्धित हुनु आवश्यक छ र खास घटना वा दृश्य झल्काउन सक्ने खालका वस्तु भएमा अझ बेस हुन्छ (अधिकारी, २०६९ : १३०) । विद्यार्थीको स्तर र अनुभवसँग सम्बन्धित चित्र प्रयोग गर्न सके शिक्षण सिकाइ सरल र सहज हुन्छ । जसले विद्यार्थीलाई बोल्ने र लेख्ने कार्यमा अभ्यस्त गराउँदै लैजान्छ । त्यसैले भाषिक सिप (बोलाइ र लेखाइ) विकासमा चित्र वर्णनको महत्त्वपूर्ण स्थान रहेको छ ।

२.२.६ मौखिक र लिखित अभिव्यक्तिमा चित्र वर्णनको आवश्यकता

हजारौं शब्दले वहन गर्न नसकेको अर्थ पनि चित्रले स्पष्ट पार्न सक्छ । भनिन्छ चित्र आफैँ बोल्छ । चित्रमा भएका घटना वा दृश्य स्पष्ट रूपमा देखिने हुँदा विद्यार्थीले सजिलै चित्रको बारेमा मौखिक र लिखित वर्णन गर्न सक्छ । यो बोलाइ र लेखाइ सिपमा अभ्यस्त गराउने कार्यकलाप हो । कुनै चित्र, मूर्ति, प्रतिमूर्ति वा वास्तविक वस्तुका बारेमा आफ्ना

मनमा लागेका विचार तथा भावनाहरूलाई शिष्ट, मर्यादित र आधिकारिक तरिकाले लेख्य चिह्नको प्रयोग गरी लिखित चिवत्रर्णन गर्नका लागि चित्रको आवश्यकता पर्दछ । भाषिक सिप विकासका लागि चित्र वर्णनको आवश्यकतालाई बुँदागत रूपमा देखाउन सकिन्छ :

- विद्यार्थीहरूको स्वतन्त्र तथा सिर्जनात्मक लेखन सिपको विकास गर्न,
- शिक्षण सिकाइ सरल, सहज र प्रभावकारी बनाउन,
- मौखिक र लिखित रूपमा शुद्ध वाक्यगठन गर्न,
- पाठ्यपुस्तकप्रति विद्यार्थीको ध्यानाकर्षण गर्न,
- विद्यार्थीलाई चित्र वर्णन कार्यमा उत्सुक बनाउन,
- विद्यार्थीलाई असल कामप्रति प्रेरित गर्न,
- औपचारिक ठाउँमा कुनै पनि विषयवस्तुको बारेमा मौखिक वर्णन गर्न ।

भाषा विचार, भावना आदान प्रदान गर्ने एउटा सशक्त माध्यम हो । भाषाकै माधयमबाट व्यक्तिले बोध र अभिव्यक्त गर्दछ । भाषा शिक्षणमा भाषिक सिपहरूको शिक्षण गरिन्छ । जसअन्तर्गत सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ पर्दछन् । यिनै सिपहरूमध्येको बोलाइ र लेखाइसँग सम्बन्धित चित्र वर्णन कार्यकलाप हो । भाषालाई सरल, सहज र प्रभावकारी बनाइ शिक्षण गर्न चित्र वर्णन कार्यको प्रयोग गरिन्छ । यो एउटा आभ्यासिक कार्यकलाप हो । जसले विद्यार्थीलाई बोलाइ र लेखाइ सिपको विकास गराउन सहयोग गर्दछ ।

हजारौं शब्दले स्पष्ट पार्न नसकेको कुरा एउटा चित्रले स्पष्ट पार्न सक्छ । चित्र दृश्यात्मक हुन्छ जसले कुनै घटना वा दृश्य झल्काएको हुन्छ । चित्रले शिक्षण सिकाइलाई रोचक, दिगो र चिरस्थायी बनाउँछ । विद्यार्थीहरूलाई बोलाइ र लेखाइमा अभ्यस्त गराउनु पर्दा चित्र वर्णन कार्यकलाप गराउनु आवश्यक हुन्छ । जसले विद्यार्थीलाई शब्दचयन गर्ने, वाक्यगठन मिलाउने, विषयवस्तुको प्रस्तुति स्वतन्त्र रूपमा गर्ने, चित्रसम्बन्धी जानकारी लिने बानीको विकास गराउँछ ।

भाषालाई रोचक, सम्प्रेषणीय बनाइ विषयवस्तुको स्वतन्त्र वर्णन गर्न, शुद्ध बोल्न र लेख्य, चित्र कोर्ने बानीको विकास गर्न, चित्रमा भएका अदृश्य कुराहरू पत्ता लगाउन, शब्दले दिन नसकेको अर्थ स्पष्ट पार्न, वास्तविक वस्तु नभएको अवस्थामा चित्र देखाउनका लागि चित्र वर्णन कार्यकलाप आवश्यक र महत्त्वपूर्ण छ ।

अध्याय तीन

शोधविधि र प्रक्रिया

३.१ शोधविधि

प्रस्तुत अध्ययनमा उद्देश्यपूर्तिका लागि क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको छ । उक्त क्षेत्रबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई व्याख्या विश्लेषण गर्नका लागि सम्भाव्य नमुना छनोट प्रविधिको प्रयोग गरिएको छ । जसमा जनसङ्ख्या प्रतिनिधिका रूपमा जम्मा १० वटा विद्यालयका १०० जना विद्यार्थीहरूसँगको प्रत्यक्ष सहभागितामा चित्र वर्णन कार्य गर्न लगाई प्राप्त तथ्याङ्कलाई तुलनात्मक रूपमा व्याख्या विश्लेषण गरेर चित्र वर्णन क्षमता पहिचान गरिएको छ ।

३.२ अध्ययन प्रक्रिया

यस कार्यका लागि निम्नानुसारका प्रक्रिया अपनाइएको छ :

३.२.१ जनसङ्ख्या पहिचान

प्रस्तुत शोधपत्रमा कञ्चनपुर जिल्लाअन्तर्गतको महाकाली नगरपालिकाभित्र पर्ने पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालय गरी जम्मा १० वटा विद्यालयका सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूको समूहलाई जनसङ्ख्याका रूपमा लिइएको छ ।

३.२.२ नमुना छनोट

सम्पूर्ण जनसङ्ख्याको अध्ययन गर्न सम्भव नहुने भएकाले उक्त शोधपत्रमा कञ्चनपुर जिल्लाको महाकाली नगरपालिकाभित्रका पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयबाट १०/१० जनाका दरले विद्यालय प्रकृति, लैङ्गिकता र भाषिक पृष्ठभूमिमा बराबर विद्यार्थीहरू पर्ने गरी जम्मा १०० जना विद्यार्थीलाई प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा लिइएको छ ।

३.२.३ सामग्री निर्माण

सामग्री छनोट गर्दा अध्ययनको प्रकृति हेरी सामग्रीको छनोट गर्नुपर्दछ । यस शोधपत्रको शीर्षक कञ्चनपुर जिल्ला कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन

क्षमता रहेको छ । जसको उद्देश्य पूर्तिका लागि कक्षा सातको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिएका ४ वटा सान्दर्भिक चित्रहरूको छनोट गरिएको छ ।

३.२.४ सामग्रीको पूर्वपरीक्षण

प्रस्तुत अध्ययनका लागि छनोट गरिएका प्रतिनिधि विद्यालयमध्ये सारदा सरस्वती उच्च माध्यमिक विद्यालयका १० जना विद्यार्थीहरूलाई कक्षा सातको नेपाली किताबबाट कुनै एउटा सान्दर्भिक चित्र दिई लिखित वर्णन गर्न लगाइएको छ । चित्र वर्णन कार्यपछि परीक्षण गरी प्रस्तुत चित्र कक्षा सातका विद्यार्थीहरूको लागि स्तरयुक्त छ वा छैन निर्क्योल गरी उपयुक्त चित्र चित्रवर्णनका लागि तयार गरिएको छ ।

३.२.५ परीक्षण कार्यान्वयन

प्रस्तुत अध्ययनका लागि परीक्षण सामग्रीलाई अन्तिम रूप दिइनेछ । विद्यार्थीहरूलाई सात कक्षाका नेपाली किताबमा भएका चित्र वा पत्रपत्रिकामा भएका चित्र गरी ४ वटा चित्रमा चित्र वर्णन गर्न लगाइएको छ । विद्यार्थीअनुकूलको वातावरणमा परीक्षा सञ्चालन गराइएको छ । पूर्वपरीक्षणबाट प्राप्त अङ्कलाई गोप्य राखी परीक्षा सञ्चालनको क्रममा विद्यार्थीहरूले पालना गर्नुपर्ने नियम जानकारी गराइएको छ । विद्यार्थीहरूलाई चित्र दिई लिखित चित्र वर्णन गर्न लगाइएको छ । निश्चित समयपश्चात् उत्तरपुस्तिका सङ्कलन गरिएको छ । विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता परीक्षण गर्न केही आधारको सहयोग लिइएको छ । जसका लागि १० पूर्णाङ्क छुट्याइएको छ :

मूल्याङ्कनको आधार	अङ्क
शीर्षक	१
चित्र वर्णन	५
प्रस्तुति शैली	२
चिह्न प्रयोग र भाषिक शुद्धता	२

३.२.६ सामग्री सङ्कलन

प्रस्तुत शोधकार्यमा प्राथमिक र द्वितीयक स्रोत गरी दुई उपशीर्षकबाट सामग्री सङ्कलन गरिएको छ ।

(क) **प्राथमिक स्रोत**

प्राथमिक स्रोतका रूपमा कञ्चनपुर जिल्लाअन्तर्गत महाकाली नगरपालिकाभित्र पर्ने पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयका १०/१० जना गरी जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरूलाई निर्माण गरिएको सामग्री प्रत्यक्ष रूपमा ४ वटा चित्र दिई लिखित वर्णन गर्न लगाइएको छ। यसरी उक्त चित्रहरूको वर्णनका आधारमा सामग्री सङ्कलन गरिएको छ।

(ख) **द्वितीयक स्रोत**

द्वितीयक स्रोतका रूपमा विभिन्न सन्दर्भपुस्तक, पाठ्यपुस्तक र शोधपत्रहरूको अध्ययन गरिएको छ।

३.२.७ तथ्याङ्क सङ्कलन

तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा रहेका विद्यालयका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई छनोट गरिएको चित्रको लिखित वर्णन गर्न लगाइएको, छ। जसका लागि निर्धारित समय दिइएको छ। उक्त चित्रको लिखित वर्णन कार्यपश्चात् विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णनको उत्तरपुस्तिका जम्मा गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ। आवश्यकतानुसार सो विद्यालयका सम्बन्धित व्यक्तिहरूसँग सहयोग लिई तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ।

३.२.८ विश्लेषण प्रक्रिया

तथ्याङ्क सङ्कलन पश्चात् शिक्षकहरूको सल्लाह बमोजिम उत्तरपुस्तिका परीक्षण गरी प्राप्त तथ्याङ्कलाई प्रतिशताङ्क, मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ।

(क) मध्यमान गणना गर्न प्रयोग गरिने सूत्र :

मध्यमान $(\overline{X}) = \frac{\Sigma X}{N}$

यहाँ,

$(\overline{X})$ = मध्यमान

ΣX = प्राप्ताङ्कको कुल योगफल

N = जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्या

(ख) प्रतिशताङ्क श्रेणी गणना गर्न उपयोग गरिने सूत्र :

$$\text{प्रतिशत } P = \frac{R}{T} \times 100$$

यहाँ

P = प्रतिशत

T = कुल विद्यार्थी सङ्ख्या

R = तोकिएको श्रेणीमा प्राप्ताङ्क ल्याउन सफल विद्यार्थी सङ्ख्या

(ग) मानक विचलन

$$\sigma = \sqrt{\frac{\Sigma x^2 - \frac{(\Sigma X)^2}{N}}{N}}$$

σ = मानक विचलन

ΣX^2 = प्राप्ताङ्कको कुल योगको वर्ग

N = जम्मा सङ्ख्या

चित्र वर्णनका क्रममा पनि विभिन्न किसिमका त्रुटिहरु देखा पर्दछन् । यस्ता त्रुटिहरु शिक्षकले पत्ता लगाई सुधार गर्दै लैजानु पर्दछ । विद्यार्थीहरुलाई चित्र वर्णन कार्यमा सक्षम गराउन समय समयमा विद्यार्थीहरुलाई विभिन्न खाले चित्रहरु दिई लिखित वा मौखिक वर्णन गर्न लगाई चित्र वर्णन क्षमतामा विकास गराउन सकिन्छ । यस्तो कार्य विद्यालय भित्र वा बाहिर जहाँ पनि गराउन सकिन्छ । विद्यालयभित्र विभिन्न समूहमा विद्यार्थीलाई विभाजन गरी कार्यक्रम आयोजना गराई विद्यार्थीहरुको चित्रवर्णन क्षमतामा विकास गराउन पनि सकिन्छ । जसले गर्दा विद्यार्थीको बोलाइ र लेखाइ सिपको पनि विकास हुने गर्दछ ।

अध्याय चार

समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

४.१ परिचय

प्रस्तुत शोधकार्य कञ्चनपुर जिल्लाको निम्न माध्यमिक तहको कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतामा गरिएको छ । तह र कक्षाको स्तर, विद्यार्थीको उमेर क्षमताअनुरूप भाषिक सीप विकासका लागि पाठ्यक्रमले विविध उद्देश्यहरू निर्धारण गरेको पाइन्छ । भाषाका चारवटा सीपमध्ये सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ सीपको विकासमा चित्र वर्णन बोलाइ र लेखाइ सीपको विकास गर्ने एउटा तत्त्व हो । बोलाइ र लेखाइ सीपको विकास गराउन चित्र वर्णन कार्य पनि आवश्यक भएकाले चित्र वर्णन क्षमता यस शोधकार्यको शीर्षक बन्न पुगेको छ । यस कार्यमा विद्यार्थीले जाने, बुझे, र देखेका कुरालाई लिखित रूपमा व्यक्त गरेका छन् । विद्यार्थीले वर्णन गरेको विषयलाई शीर्षक, चित्र वर्णन, भाषिक शुद्धता र चिह्न प्रयोग, प्रस्तुति र शैलीका आधारमा पहिचान गरी शोधकार्य अगाडि बढाइएको छ ।

उक्त अध्ययनका क्रममा कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता पहिल्याउने उद्देश्य राखिएको छ । यसका लागि कञ्चनपुर जिल्लाको महाकाली न.पा.का प्रतिनिधि नमुना छनोटमा परेका ५ वटा सामुदायिक र ५ वटा संस्थागतका जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरूबाट अध्ययनका लागि आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । प्राप्त तथ्याङ्कलाई उचित र व्यवस्थित तरिकाले व्याख्या विश्लेषण गरेर मात्र अध्ययन अनुसन्धान सत्य र वास्तविक हुने भएकाले यस अध्यायमा कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको समग्र चित्र वर्णन क्षमता, विद्यालय प्रकृति, भाषिक पृष्ठभूमि र लैङ्गिकताका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति र तिनीहरूको तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ ।

४.२ समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

प्रस्तुत अध्ययनमा कञ्चनपुर जिल्लाका प्रतिनिधि विद्यालयअन्तर्गत ५ वटा सामुदायिक र ५ वटा संस्थागत गरी जम्मा १० वटा विद्यालयबाट १०/१० जनाका दरले जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरू लिइएका छन् उक्त विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त नतिजालाई सरल र

सर्वसुलभ तरिकाले विश्लेषण गर्न यस अध्ययनमा प्रतिशताङ्क, मध्यमान, मानक विचलन जस्ता तथ्याङ्कशास्त्रीय विधिको प्रयोग गरी स्तम्भ रेखाचित्रद्वारा पनि स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. १

समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताका प्रतिशताङ्क स्थिति

कुल विद्यार्थी संख्या	१९ सम्म		२०-३९ सम्म		४०-५९ सम्म		६०-७९ सम्म		८० भन्दा माथि		जम्मा	
	अति निम्न		निम्न		मध्यम		उत्तम		अति उत्तम			
	सं	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.
१००	४१	४१	२८	२८	२२	२२	९	९	०	०	१००	१००

उपर्युक्त तालिकाअनुसार समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थितिको विश्लेषण गर्दा उनीहरूको प्राप्ताङ्कको आधारमा पाँच श्रेणीमा विभाजन गरिएको छ । उक्त तालिकाअनुरूप चित्र वर्णन क्षमताको अध्ययनमा १९ अङ्क भन्दा कम अङ्क ल्याउने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ४१ जना अथवा ४१ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै २० देखि ३९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या २८ जना अथवा २८ प्रतिशत रहेको छ जुन निम्न श्रेणीअन्तर्गत पर्दछन् । त्यसैगरी ४० देखि ५९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या २२ जना अथवा २२ प्रतिशत रहेको छ जुन मध्यम श्रेणीअन्तर्गत पर्दछन् । त्यस्तै ६० देखि ७९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थीहरू ९ जना अथवा ९ प्रतिशत रहेको छ र ८० भन्दा माथि अङ्क ल्याउने विद्यार्थीको सङ्ख्या शून्य रहेको छ ।

यसरी प्रस्तुत तालिकालाई हेर्दा १९ भन्दा कम अङ्क ल्याउने अति निम्न श्रेणी विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ४१ जना र अति उत्तम श्रेणी ८० भन्दा माथि अङ्क ल्याउने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या शून्य रहेकाले कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता समग्रतामा अति न्यून रहेको देखिन्छ ।

समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई अझ स्पष्ट पार्न यहाँ स्तम्भ रेखाचित्रद्वारा देखाइएको छ :

चित्र नं. १

समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको विवरण

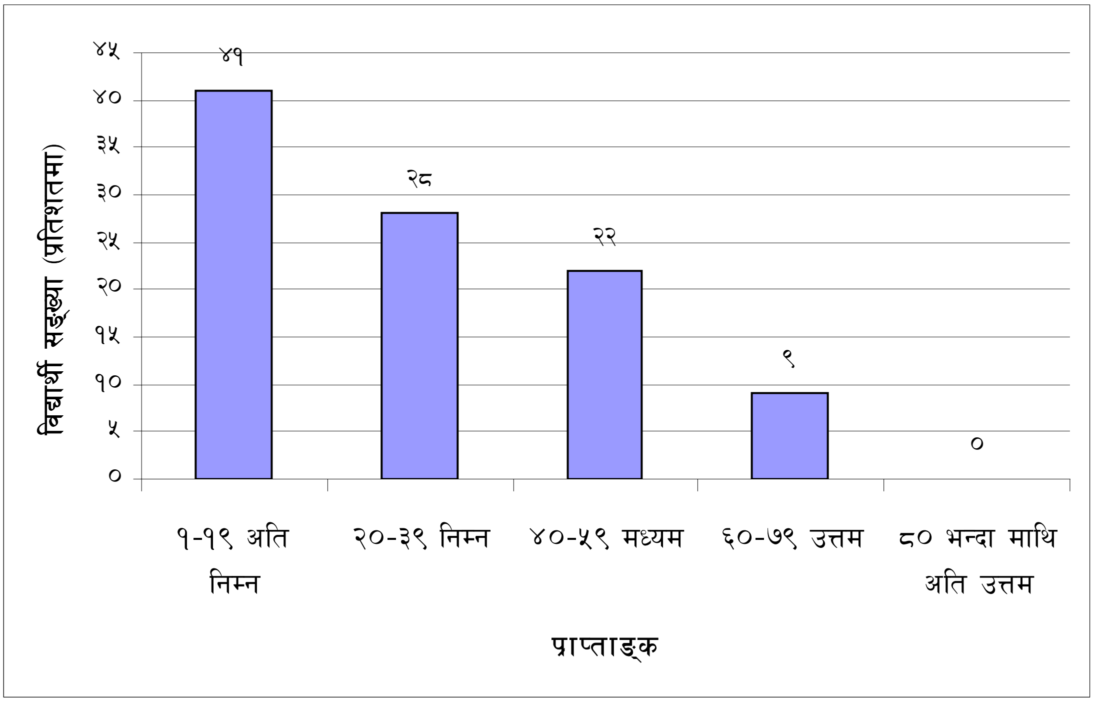

उपर्युक्त स्तम्भ चित्रलाई हेर्दा सबैभन्दा तल्लो श्रेणी १९ भन्दा कम अङ्क ल्याउनेमा ४१ प्रतिशत, २०-३९ सम्म २८ प्रतिशत, ४०-५९ सम्म २२ प्रतिशत, ६०-७९ सम्म ९ प्रतिशत र ८० देखि माथि शून्य विद्यार्थीहरू रहेकाले कक्षा सातका समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतामा सन्तुलन देखिँदैन ।

४.३ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

प्रस्तुत अध्ययन कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतामा रहेको छ । अध्ययनका क्रममा उक्त जिल्ला महाकाली न.पाका पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयका जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरू नमुनाको रूपमा छनोट गरी ती विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा तल तालिकाद्वारा देखाई विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. २

मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति

कुल वि.सं.	मध्यमान	मानक विचलन	मध्यमानभन्दा माथि		मध्यमानभन्दा तल	
			सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१००	२८.६३	२०.१३	४६	४६	५४	५४

उपर्युक्त तालिकाअनुसार छनोटमा परेका जम्मा १०० जना विद्यार्थी सङ्ख्याको प्राप्ताङ्कको मध्यमान २८.६३ रहेको छ भने त्यसको मानक विचलन २०.१३ रहेको छ । मध्यमानका आधारमा विद्यार्थीहरूको सङ्ख्यालाई मध्यमानभन्दा माथि र तल गरी दुई भागमा विभाजन गरिएको छ । जसमध्ये मध्यमानभन्दा माथि ४६ जना अथवा ४६ प्रतिशत विद्यार्थी रहेका छन् भने मध्यमानभन्दा तल ५४ जना अथवा ५४ विद्यार्थी रहेका छन् । मध्यमानका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता सन्तोषजनक छैन भने मानक विचलन पनि बढी नै रहेको छ जसले गर्दा समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतामा सन्तुलन रहेको छैन ।

चित्र नं. २

मध्यमानका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको विवरण

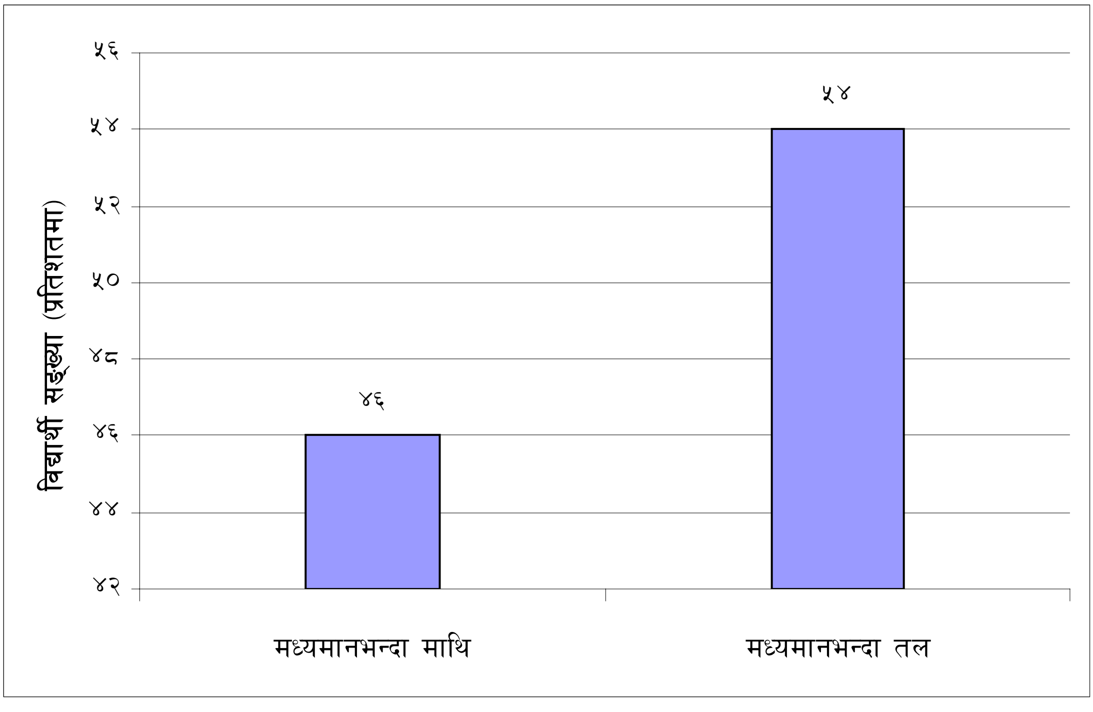

४.४ समग्र विद्यार्थीहरूको विद्यालय प्रकृतिका आधारमा चित्र वर्णन क्षमता

प्रस्तुत शोधकार्यमा कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको अध्ययन गर्ने क्रममा प्रतिनिधि छनोटमा पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत गरी जम्मा १० वटा विद्यालयका १०/१० जना गरी ५० जना सामुदायिक र ५० जना संस्थागतका विद्यार्थीहरू परेका छन् । उक्त विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. ३

समग्र विद्यार्थीहरूको विद्यालय प्रकृतिका आधारमा चित्र वर्णन क्षमता स्थिति

विद्यालय प्रकृतिका आधारमा	कुल वि.सं.	कुल प्राप्ताङ्क	मध्यमान	मानक विचलन
सामुदायिक	५०	६३०	१२.६	८.६३
संस्थागत	५०	२२३३	४४.६६	१४.९२

उपर्युक्त तालिकाअनुसार विद्यालय प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको विश्लेषण गर्दा सामुदायिक विद्यालयका जम्मा ५० जना विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्राप्ताङ्क जम्मा ६३० रहेको छ । यसको मध्यमान १२.६ रहेको छ भने मानक विचलन ८.६३ रहेको छ । त्यसैगरी संस्थागत विद्यालयका ५० जना विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको कुल प्राप्ताङ्क २२३३ रहेको छ। उक्त प्राप्ताङ्कको मध्यमान ४४.६६ रहेको छ भने मानक विचलन १४.९२ रहेको छ । विद्यार्थीहरूको प्राप्ताङ्का आधारमा हेर्दा सामुदायिकभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता राम्रो रहेको छ।

४.५ समग्र विद्यार्थीहरूको लैङ्गिकताका आधारमा चित्र वर्णन क्षमता

प्रस्तुत शोधकार्यमा कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको अध्ययन गर्दा लैङ्गिकताका आधारमा प्रतिनिधि नमुना छनोटमा ५० जना छात्र र ५० जना छात्रा रहेका छन् । उक्त विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा तल तालिकाद्वारा विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. ४

समग्र विद्यार्थीहरूको लैङ्गिकताका आधारमा चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति

लैङ्गिकताको आधार	कुल वि.सं.	कुल प्राप्ताङ्क	मध्यमान	मानक विचलन
छात्र	५०	१२७०	२५.४	१८.२३
छात्रा	५०	१५९०	३१.८	२१.४२

उपर्युक्त तालिकाअनुसार छनोटमा परेका प्रतिनिधि नमुना विद्यालयका पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयका जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरूमध्ये लैङ्गिकताका आधारमा ५० जना छात्र र ५० जना छात्रा विद्यार्थीहरू रहेका छन् । उक्त विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरूको कुल प्राप्ताङ्क १२७० रहेको छ भने मध्यमान २५.४ र मानक विचलन १८.२३ रहेको छ । त्यसैगरी छात्रा विद्यार्थीहरूको कुल प्राप्ताङ्क १५९० रहेको छ भने मध्यमान ३१.८ र मानक विचलन २१.४२ रहेको छ । यसरी हेर्दा कञ्चनपुर जिल्लाका प्रतिनिधि नमुनाका छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूमा छात्रको भन्दा छात्राको चित्र वर्णन क्षमता राम्रो रहेको छ ।

४.६ समग्र विद्यार्थीहरूको भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा चित्र वर्णन क्षमता

प्रस्तुत शोधकार्यमा कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको अध्ययन गर्ने क्रममा भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषीका ५०/५० जना गरी जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरू छनोट गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । उक्त विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई तालिकाद्वारा देखाई तल विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. ५

समग्र विद्यार्थीहरूको भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति

लैङ्गिकताको आधार	कुल वि.सं.	कुल प्राप्ताङ्क	मध्यमान	मानक विचलन
पहिलो नेपाली भाषी	५०	१४७०	२९.४	२०.१४
दोस्रो नेपाली भाषी	५०	१४१४.५	२८.२९	१८.३२

उपर्युक्त तालिकाअनुसार कञ्चनपुर जिल्लाका प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरिएका कक्षा सातका जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरू मध्ये ५० जना पहिलो नेपाली भाषी र ५० जना दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरू रहेका छन् । पहिलो नेपाली भाषी ५० जना विद्यार्थीहरूको कूल प्राप्ताङ्क १४७० रहेको देखिन्छ भने मध्यमान २९.४ र मानक विलन २०.१४ रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी दोस्रो नेपाली भाषी ५० जना विद्यार्थीहरूको कूल प्राप्ताङ्क १४१४.५ रहेको देखिन्छ । भने मध्यमान २८.२९ र मानक विचलन १८.२३ रहेको देखिन्छ । यसरी भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा कक्षा सातका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई हेर्दा पहिलो नेपाली भाषीभन्दा दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता केही कमजोर रहेको देखिन्छ ।

अध्याय पाँच

विद्यालय प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

प्रस्तुत शोधकार्य कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता शीर्षकमा तयार पारिएको छ । उक्त अध्ययन कार्य गर्ने क्रममा विद्यालय प्रकृतिका आधारमा पनि विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको अध्ययन गरिएको छ । यसका लागि पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत गरी जम्मा दशवटा विद्यालयका १०/१० जना गरी १०० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुना प्रतिनिधिका रूपमा छनोट गरिएको छ । उक्त विद्यार्थीहरूको छुट्टाछुट्टै चित्र वर्णन क्षमताको अध्ययन गरी ती दुई प्रकृति (सामुदायिक र संस्थागत) का विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलना गरी विश्लेषण गरिएको छ । जसलाई तल क्रमैसँग प्रस्तुत गरिएको छ :

५.१ समग्र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

विद्यालय प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता पहिचान गर्ने क्रममा कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई लिइएको छ । उक्त विद्यार्थीहरूमध्ये नमुनाका रूपमा पाँचवटा सामुदायिक विद्यालयका जम्मा ५० जना विद्यार्थीहरू रहेका छन् । उक्त विद्यार्थीहरूबाट लिइएको तथ्याङ्कलाई तल तालिकाद्वारा देखाई विश्लेषण समेत गरिएको छ :

तालिका नं. ६

समग्र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति

कुल विद्यार्थी संख्या	१-१९ सम्म		२०-३९ सम्म		४०-५९ सम्म		६०-७९ सम्म		८० भन्दा माथि		जम्मा	
	अति निम्न		निम्न		मध्यम		उत्तम		अति उत्तम			
	सं	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.
५०	३९	७८	११	२२	–	–	–	–	–	–	५०	१००

उपर्युक्त तालिकाअनुसार विद्यार्थीले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कलाई प्रतिशत गणना गरी ५ श्रेणीमा विभाजन गरिएको छ । उक्त प्राप्ताङ्कका आधारमा कक्षा सातका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा तल्लो श्रेणी १९ भन्दा कम अङ्क ल्याउने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ३९ जना अथवा ७८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यस्तै २० देखि ३९ सम्म अङ्क ल्याउने निम्न श्रेणीमा ११ जना अथवा २२ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ भने ४० देखि ५९ सम्म अङ्क ल्याउने मध्यम श्रेणीमा विद्यार्थीको सङ्ख्या शून्य रहको देखिन्छ । त्यसैगरी ६० देखि ७९ सम्म र ८० देखि माथि उत्तम र अति उत्तम श्रेणीमा अङ्क ल्याउने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या पनि शून्य नै रहेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा समग्र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता एकदमै न्यून स्तरको देखिन्छ । सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता कमजोर हुनुको कारण यस शीर्षकमा विद्यार्थीहरूलाई अभ्यास वा सक्रिय नगराउनु, स्वतन्त्र लेखन अभ्यासको कमी, यस शीर्षक प्रति चासो नभएको जस्ता कारणहरू रहेका छन् । जसले गर्दा उक्त विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता कमजोर रहेको देखिन्छ ।

चित्र नं. ३

समग्र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति

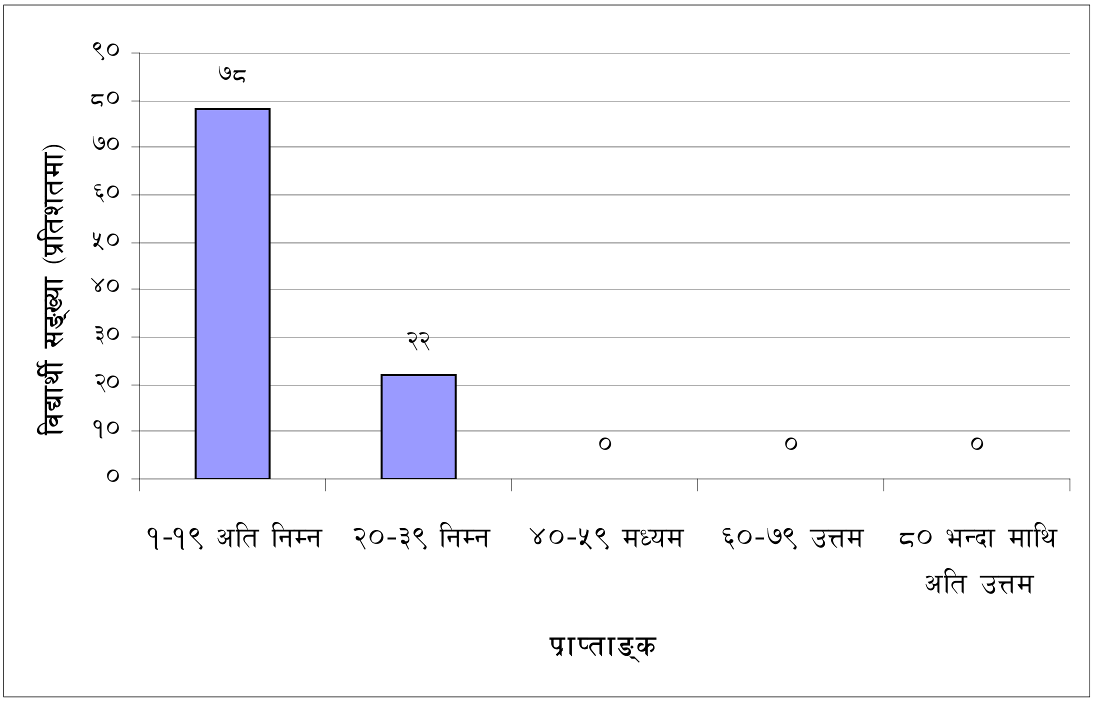

उपर्युक्त स्तम्भ चित्रलाई हेर्दा १ देखि १९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ३९ जना अथवा ७८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ भने २० देखि ३९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ११ जना अथवा २२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ भने ४० भन्दा माथि अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता निकै कमजोर रहेको देखिन्छ ।

५.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

कञ्चनपुर जिल्लाका प्रतिनिधि नमुना छनोटमा परेका जम्मा ५ वटा सामुदायिक विद्यालयका १०/१० जना गरी जम्मा ५० जना विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको अध्ययनपश्चात् प्राप्त तथ्याङ्कलाई मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा तल तालिकाद्वारा देखाई व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. ७

मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति

कुल विद्यार्थी सङ्ख्या	मध्यमान	मानक विचलन	मध्यमानभन्दा माथि		मध्यमानभन्दा तल	
			सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
५०	१२.६	८.६३	१९	३८	३१	६२

उपर्युक्त तालिकाअनुसार प्रतिनिधि नमुना छनोटमा परेका सामुदायिक विद्यालयका कूल ५० जना विद्यार्थीहरूको प्राप्ताङ्कको मध्यमान १२.६ रहेको देखिन्छ भने मानक विचलन ८.६३ रहेको देखिन्छ । मध्यमानलाई आधार मानी विद्यार्थीहरूलाई मध्यमानभन्दा माथि र मध्यमानभन्दा तल गरी दुई श्रेणीमा राखिएको छ। जसमध्ये ५० जना विद्यार्थीहरूक मध्यमानभन्दा माथि १९ जना अथवा ३८ प्रतिशत र मध्यमानभन्दा तल ३१ जना अथवा ६२ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ ।

यसरी मध्यमानका आधारमा हेर्दा मध्यमानभन्दा तल धेरै विद्यार्थीहरू परेका छन् र मानक विचलन पनि बढी नै रहेको देखिन्छ । त्यसैले कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा

अध्ययनरत सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता निकै कमजोर रहेको देखिन्छ ।

चित्र नं. ४

मध्यमानका आधारमा समग्र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको चित्र वर्णन क्षमताको विवरण

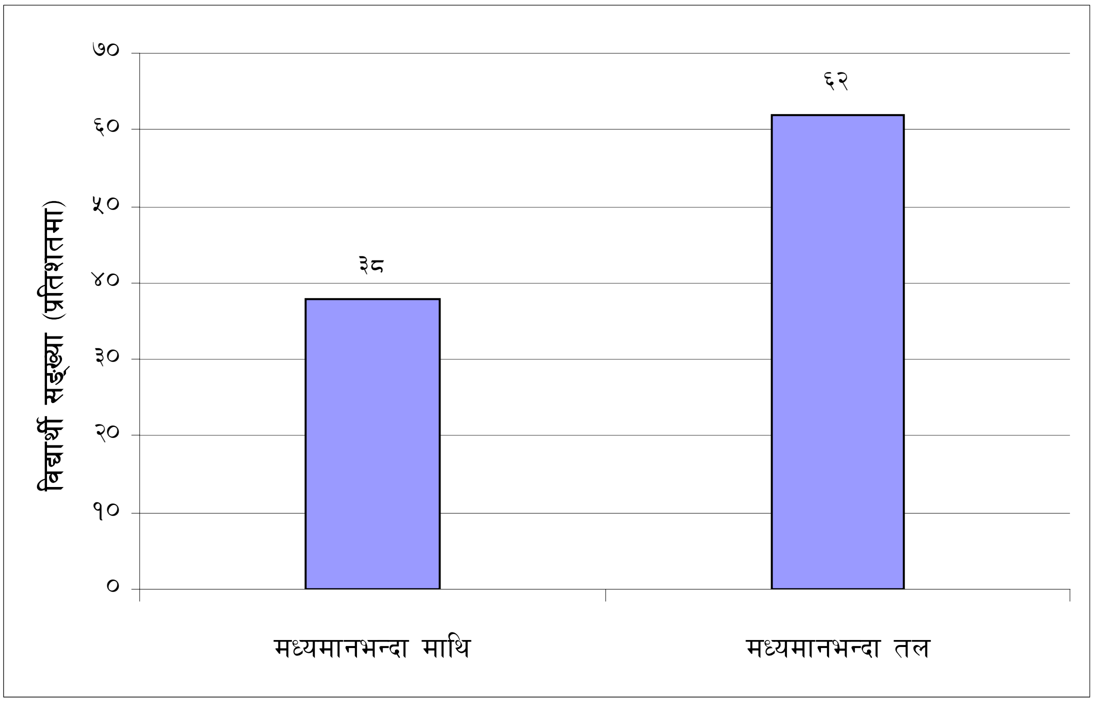

उपर्युक्त स्तम्भचित्रअनुसार मध्यमानका आधारमा समग्र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई हेर्दा मध्यमानभन्दा माथि १९ जना अथवा ३८ प्रतिशत र मध्यमानभन्दा तल ३१ जना अथवा ६२ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । जसले गर्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरुको चित्र वर्णन क्षमता कमजोर रहेको छ ।

५.३ समग्र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

विद्यालय प्रकृतिका आधारमा कक्षा सातका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता पहिचान गर्ने क्रममा कञ्चनपुर जिल्लाका ५ वटा संस्थागत विद्यालयका १०/१० जना गरी जम्मा ५० जना विद्यार्थीहरू प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरिएका छन् । उक्त विद्यार्थीहरूबाट मात्रै तथ्याङ्क सङ्कलन गरी यहाँ समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता पहिचान गरिएको छ । जसलाई तल प्रस्तुत गरी विश्लेषण समेत गरिएको छ :

तालिका नं. ८

समग्र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति

कुल विद्यार्थी संख्या	१-१९ सम्म		२०-३९ सम्म		४०-५९ सम्म		६०-७९ सम्म		८० भन्दा माथि		जम्मा	
	अति निम्न		निम्न		मध्यम		उत्तम		अति उत्तम			
	सं	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.
५०	२	४	१७	३४	२२	४४	९	१८	-	-	५०	१००

उपर्युक्त तालिकाअनुसार विद्यार्थीले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कलाई प्रतिशत गणना गरी ५ श्रेणीमा विभाजन गरिएको छ । उक्त प्राप्ताङ्कको आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा अति निम्न श्रेणी १९ भन्दा कम अङ्क ल्याउने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या २ जना अथवा ४ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । त्यस्तै निम्न श्रेणी २० देखि ३९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या १७ जना अथवा ३४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी मध्यम श्रेणी ४० देखि ५९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या २२ जना अथवा ४४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी ६० देखि ७९ सम्म उत्तम श्रेणीमा अङ्क ल्याउने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ९ जना अथवा १८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । भने अति उत्तम श्रेणी ८० देखि माथि अङ्क ल्याउने विद्यार्थीको सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ । उक्त विद्यार्थीहरूको प्रतिशताङ्क स्थितिलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी विद्यार्थीहरू मध्यम श्रेणीमा भएकाले समग्र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता मध्यम खालको रहेको देखिन्छ ।

चित्र नं. ५

समग्र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको विवरण

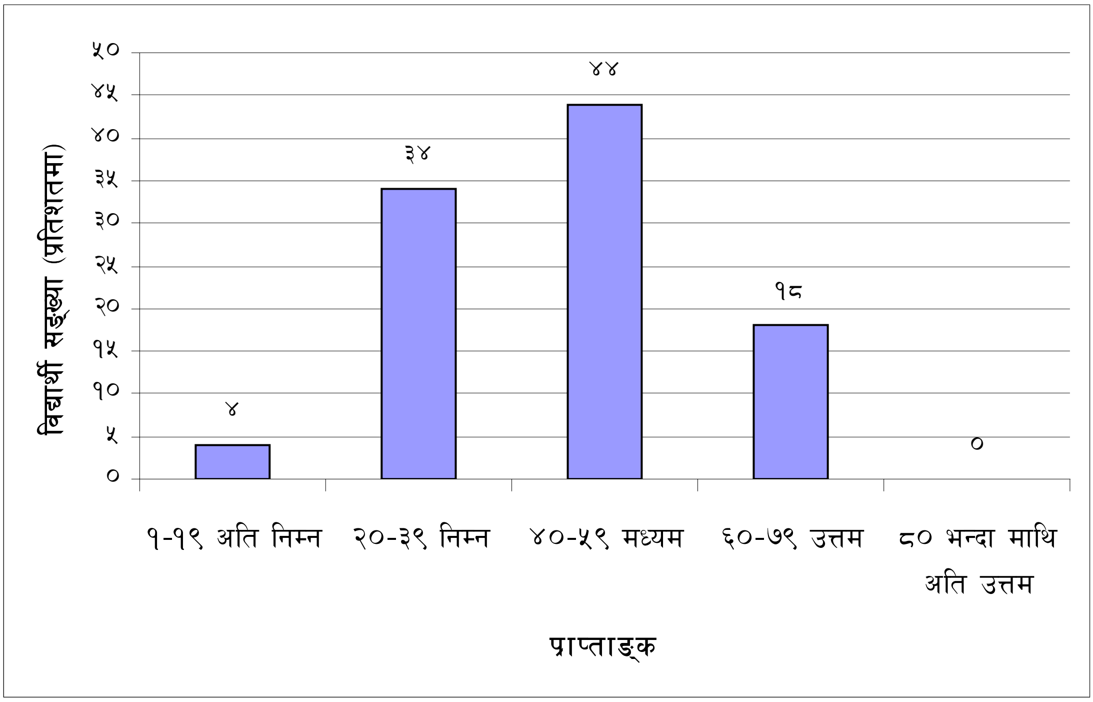

उपर्युक्त स्तम्भचित्रलाई हेर्दा जम्मा ५० जना विद्यार्थीहरूका १ देखि १९ सम्म अङ्क ल्याउने ४ प्रतिशत, २०-३९ सम्म अङ्क ल्याउने ३४ प्रतिशत, ४०-५९ सम्म अङ्क ल्याउने ४४ प्रतिशत, ६०-७९ सम्म अङ्क ल्याउने १८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ भने ८० देखि माथि अङ्क ल्याउने विद्यार्थीको सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता मध्यम खालको देखिन्छ ।

५.४ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति

कञ्चनपुर जिल्लाका प्रतिनिधि नमुना छनोटमा परेका कूल ५ वटा संस्थागत विद्यालयका कक्षा सातमा अध्ययनरत जम्मा ५० जना विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको अध्ययनपश्चात् प्राप्त तथ्याङ्कलाई मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा तल प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. ९

मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति

कुल विद्यार्थी सङ्ख्या	मध्यमान	मानक विचलन	मध्यमानभन्दा माथि		मध्यमानभन्दा तल	
			सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
५०	४४.६६	१४.९२	२७	५४	२३	४६

उपर्युक्त तालिकाअनुसार प्रतिनिधि नमुना छनोटमा परेका संस्थागत विद्यालयका कूल ५० जना विद्यार्थीहरुको कूल प्राप्ताङ्कको मध्यमान ४४.६६ रहेको छ भने मानक विचलन १४.९२ रहेको देखिन्छ । मध्यमानका आधारमा विद्यार्थीलाई मध्यमानभन्दा माथि र मध्यमानभन्दा तल गरी दुई श्रेणीमा विभाजन गरिएको छ । जसअन्तर्गत मध्यमाान भन्दा माथि २७ जना अथवा ५४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूका रहेको देखिन्छ भने मध्यमानभन्दा तल २३ जना अथवा ४६ प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहेको देखिन्छ ।

चित्र नं. ६

मध्यमानका आधारमा समग्र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको विवरण

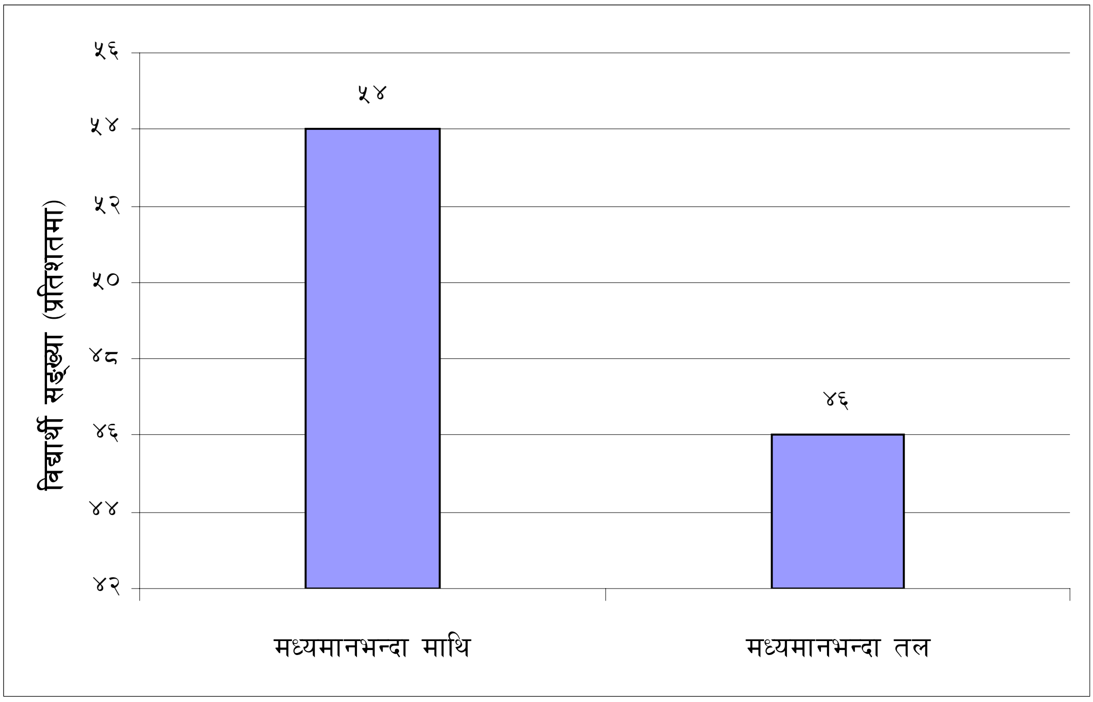

उपर्युक्त स्तम्भचित्रलाई हेर्दा ५० जना विद्यार्थीहरूमध्ये मध्यमानभन्दा माथि २७ जना अथवा ५४ प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहेको देखिन्छ भने मध्यमानभन्दा तल २३ जना अथवा ४६ प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहेको देखिन्छ । जसले गर्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरुको चित्र वर्णन क्षमता मध्यमानका आधारमा केही राम्रो रहेको छ ।

५.५ समग्रमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलना

कञ्चनपुर जिल्लाका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता पहिचान गर्ने क्रममा उक्त जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत, विद्यार्थीहरूलाई लिइएको छ । यसमा नमुना प्रतिनिधिका रूपमा पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत गरी जम्मा दशवटा विद्यालयका १०/१० गरी जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरूलाई लिइएको छ । उक्त १०० जना विद्यार्थीहरूमध्ये सामुदायिकका ५० जना र संस्थागतका ५० जना विद्यार्थीहरूको छुट्टाछुट्टै तथ्याङ्क सङ्कलन गरी तुलनात्मक रूपमा विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. १०

समग्रमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्र्यीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक प्रतिशताङ्क स्थिति

विद्यालय प्रकृति	कुल विद्यार्थी संख्या	१-१९ सम्म		२०-३९ सम्म		४०-५९ सम्म		६०-७९ सम्म		८० भन्दा माथि		जम्मा	
		अति निम्न		निम्न		मध्यम		उत्तम		अति उत्तम			
		सं	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.
संस्थागत	५०	२	४	१७	३४	२२	४४	९	१८	०	-	५०	१००
सामुदायिक	५०	३९	७८	११	२२	०	-	०	-	०	-	५०	१००

उपर्युक्त तालिकाअनुसार विद्यार्थीले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कलाई प्रतिशत गणना गरी ५ श्रेणीमा विभाजन गरिएको छ । उक्त विद्यार्थीहरूको प्राप्ताङ्कका आधारमा विद्यार्थीहरूको

चित्र वर्णन क्षमतालाई हेर्दा १ देखि १९ सम्म अङ्क ल्याउने अति निम्न श्रेणीमा संस्थागतमा २ जना अथवा ४ प्रतिशत र सामुदायिकमा ३९ जना अथवा ७८ प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी २० देखि ३९ सम्म अङ्क ल्याउने निम्न श्रेणीमा संस्थागतमा १७ जना अथवा ३९ प्रतिशत र सामुदायिकमा ११ जना अथवा २२ प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहेको देखिन्छ । त्यस्तै ४० देखि ५९ सम्म अङ्क ल्याउने मध्यम श्रेणीमा संस्थागतमा २२ जना अथवा ४४ प्रतिशत र सामुदायिकमा शून्य विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी ६० देखि ७९ सम्म अङ्क ल्याउने उत्तम श्रेणीमा संस्थागतमा ९ जना अथवा १८ प्रतिशत विद्यार्थी र सामुदायिकमा शून्य रहेको देखिन्छ । त्यस्तै ८० देखि माथि अति उत्तम श्रेणीमा अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या सामुदायिक र संस्थागत दुवैमा शून्य रहेको देखिन्छ ।

माथिको तथ्याङ्कलाई हेर्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूमा अति निम्न श्रेणीमा २ जना र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूमा ३९ जना देखिएकाले प्रतिशतका आधारमा सामुदायिक विद्यालयभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता तुलनात्मक रूपमा राम्रो रहेको देखिन्छ ।

चित्र नं. ७

समग्र सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक विवरण

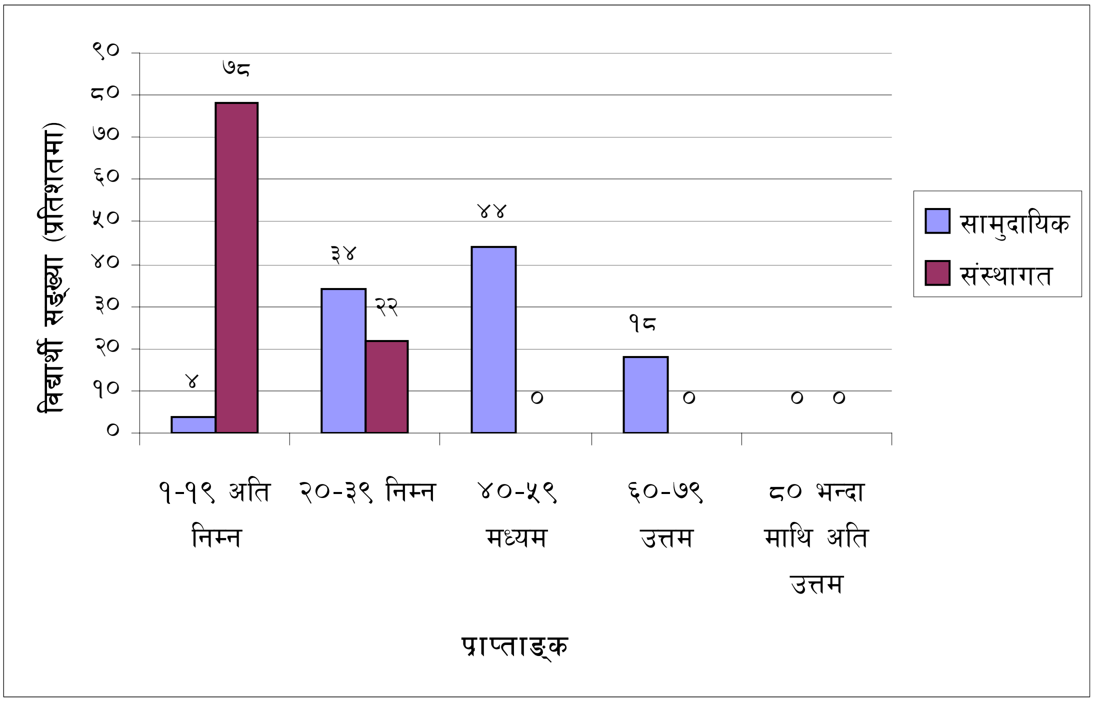

उपर्युक्त स्तम्भ चित्रअनुसार १ देखि १९ सम्म अङ्क ल्याउने संस्थागतमा २ जना र सामुदायिकमा ३९ जना विद्यार्थीहरू रहेको देखिन्छ । २० देखि ३९ सम्म अङ्क ल्याउने संस्थागतमा २२ जना र सामुदायिकमा ११ विद्यार्थीहरू जना रहेको देखिन्छ । ४० देखि ५९ सम्म अङ्क ल्याउने संस्थागतमा २२ जना र सामुदायिकमा शून्य विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । ६० देखि ७९ सम्म अङ्क ल्याउने संस्थागतमा ९ जना र सामुदायिकमा शून्य विद्यार्थी रहेको देखिन्छ भने ८० देखि माथि अङ्क ल्याउने संस्थागत र सामुदायिक दुवैमा विद्यार्थी सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ । १-१९ सम्मको अति निम्न श्रेणीमा संस्थागतमा २ जना र सामुदायिक ३९ जना विद्यार्थी रहेको र मध्यम श्रेणी ४० -५९ सम्मको अङ्कमा संस्थागतमा २२ जना र सामुदायिकमा शून्य रहेकाले सामुदायिकको भन्दा संस्थागतका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता राम्रो रहेको छ ।

५.६ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलना

कञ्चनपुर जिल्लाका प्रतिनिधि नमुना छनोटमा परेका ५ वटा सामुदायिक र ५ वटा संस्थागत विद्यालयका जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरूको विद्यालय प्रकृतिका आधारमा तथ्याङ्क सङ्कलन गरी मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. ११

मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति

विद्यालय प्रकृति	कुल विद्यार्थी सङ्ख्या	मध्यमान	मानक विचलन	मध्यमानभन्दा माथि		मध्यमानभन्दा तल	
				सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
सामुदायिक	५०	१२.६	८.६३	१९	३८	३१	६२
संस्थागत	५०	४४.६६	१४.९२	२७	५४	२३	४६

उपर्युक्त तालिकाअनुसार विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता पहिचान गर्न प्रतिनिधि नमुना छनोटमा परेका ५ वटा सामुदायिकका ५० जना र संस्थागतका ५० जना विद्यार्थीहरूको प्राप्ताङ्कलाई आधार मानी मध्यमान र मानक विचलन निकाली विश्लेषण गर्दा सामुदाायिक विद्यालयका ५० जना विद्यार्थीहरूको कूल प्राप्ताङ्कको मध्यमान १२.६ रहेको देखिन्छ भने संस्थागत विद्यालयका ५० जना विद्यार्थीहरूको कूल प्राप्ताङ्कको मध्यमाान ४४.६६ रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी उक्त दुवै प्रकृतिका विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मानक विचलनमा सामुदायिकको मानक विचलन ८.६३ रहेको देखिन्छ भने संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मानक विचलन १४.९२ रहेको देखिन्छ ।

मध्यमानलाई आधार मानी विद्यार्थीहरूलाई दुई श्रेणीमा विभाजन गरिएको छ । जसमध्ये मध्यमानभन्दा माथि सामुदायिकमा १९ जना अथवा ३८ प्रतिशत र संस्थागतमा २७ जना अथवा ५४ प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी मध्यमानभन्दा तल सामुदायिकमा ३१ जना अथवा ६२ प्रतिशत र संस्थागतमा २३ जना अथवा ४६ प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहेको देखिन्छ ।

यस सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मध्यमानका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मध्यमानलाई हेर्दा सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको मध्यमान संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मध्यमान भन्दा ३२.६० ले कम छ । जसले गर्दा संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता उच्च रहेको छ । त्यसैगरी मानक विचलनलाई हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको समूहगत मानक विचलन ८.६३ रहेको र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको समूहगत मानक विचलन १४.९२ रहेको देखिन्छ । यसबाट सामुदायिक विद्यालयका अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको समूहगत मानक विचलन संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मानक विचलनभन्दा कम देखिन्छ । संस्थागत विद्यालयका अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको मानक विचलन सामुदायिकका विद्यार्थीहरूको मानक विचलनभन्दा बढी विचलित देखिनाले यी दुई समूहहरूका चित्र वर्णन क्षमताबिच निकै अन्तर रहेको देखिन्छ ।

चित्र नं. ८

मध्यमानका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक विवरण

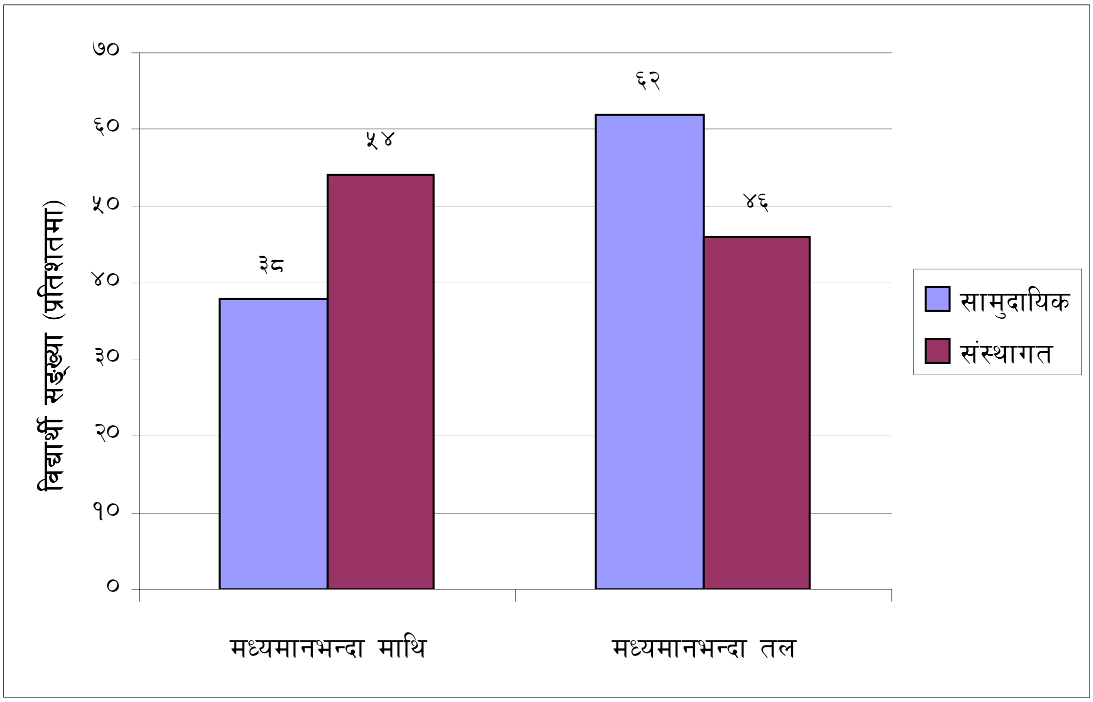

उपर्युक्त स्तम्भचित्रअनुसार सामुदायिकका ५० जना विद्यार्थीहरूमध्ये मध्यमानभन्दा माााथि १९ जना अथवा ३८ प्रतिशत र मध्यमानभन्दा तल ३१ जना अथवा ६२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ भने संस्थागतका ५० जना विद्यार्थीहरूमध्ये मध्यमानभन्दा माथि २७ जना अथवा ५४ प्रतिशत र मध्यमानभन्दा तल २३ जना अथवा ४६ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा सामुदायिक विद्यालयको तुलनामा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको चित्रवर्णन क्षमता केही मात्रामा राम्रो रहेको छ ।

अध्याय छ

लैङ्गिकताका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

प्रस्तुत शोधकार्य 'कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता' शीर्षकमा तयार पारिएको छ । उक्त अध्ययन कार्य गर्ने क्रममा लैङ्गिक आधारमा पनि विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता पहिचान गरिएको छ । यसका लागि सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूको अध्ययन गर्न असम्भव भएकाले प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा सामुदायिक विद्यालयबाट ५० जना छात्रछात्रा र संस्थागतबाट ५० जना छात्रछात्रालाई लिइएको छ । उक्त विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई विस्तृत रूपमा तालिकाद्वारा क्रमशः देखाइ प्रतिशताङ्क मध्यमान र मानक विचलन निकाली व्याख्या विश्लेषण समेत गरिएको छ :

६.१ समग्र छात्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

लैङ्गिक आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता पहिचान गर्ने क्रममा कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई लिइएको छ । उक्त विद्यार्थीहरूमध्ये प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा २५ जना छात्र विद्यार्थी सामुदायिक विद्यालयबाट र २५ जना छात्रा विद्यार्थी संस्थागतबाट गरी जम्मा ५० जना छात्र विद्यार्थीहरूलाई लिइएको छ । उक्त विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई तल प्रतिशताङ्क स्थितिद्वारा देखाई विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. १२

समग्र छात्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति

कुल विद्यार्थी संख्या	१-१९ सम्म		२०-३९ सम्म		४०-५९ सम्म		६०-७९ सम्म		८० भन्दा माथि		जम्मा	
	अति निम्न		निम्न		मध्यम		उत्तम		अति उत्तम			
	सं	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.
५०	२१	४२	१७	३४	९	१८	३	६	-	-	५०	१००

उपर्युक्त तालिकाअनुसार विद्यार्थीले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कलाई प्रतिशत गणना गरी ५ श्रेणीमा विभाजन गरिएको छ । उक्त प्राप्ताङ्कका आधारमा कक्षा सातका ५० जना छात्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई विश्लेषण गर्दा अति निम्न श्रेणी १ देखि १९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थीको सङ्ख्या २१ जना अथवा ४२ प्रतिशत देखिन्छ । त्यस्तै निम्न श्रेणी २० देखि ३९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थीको सङ्ख्या १७ जना अथवा ३४ प्रतिशत देखिन्छ । त्यसैगरी मध्यम श्रेणी ४० देखि ५९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थीको सङ्ख्या ९ जना अथवा १८ प्रतिशत देखिन्छ । त्यस्तै उत्तम श्रेणी ६० देखि ७९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थीको सङ्ख्या ३ जना अथवा ६ प्रतिशत देखिन्छ भने ८० देखि माथि अति उत्तम श्रेणीमा अङ्क ल्याउने विद्यार्थीको सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ । उपर्युक्त तथ्यले कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत छात्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता न्यून स्तरको रहेको देखिन्छ ।

चित्र नं. ९

समग्र छात्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति

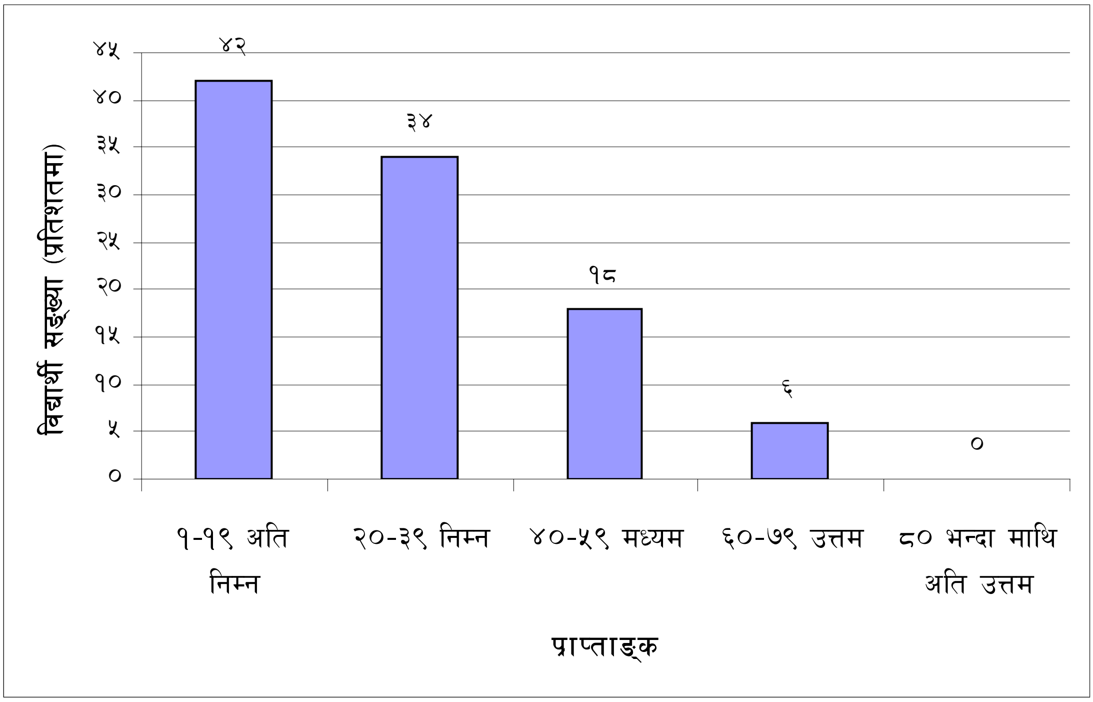

उपर्युक्त स्तम्भ चित्रअनुसार १-१९ सम्म अङ्क ल्याउने २१ जना अथवा ४२ प्रतिशत विद्यार्थी, २०-३९ सम्म अङ्क ल्याउने १७ जना अथवा ३४ प्रतिशत विद्यार्थी, ४०-५९ सम्म अङ्क ल्याउने ९ जना अथवा १८ प्रतिशत, ६०-७९ सम्म अङ्क ल्याउने ३ जना अथवा ६ प्रतिशत र ८० देखि माथि अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा छात्र विद्यार्थीको चित्रवर्णन क्षमता सन्तोषजनक रहेको देखिँदैन ।

६.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति

प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरिएका ५० जना छात्र विद्यार्थीहरूको नतिजालाई मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा तल विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. १३

मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति

कुल विद्यार्थी सङ्ख्या	मध्यमान	मानक विचलन	मध्यमानभन्दा माथि		मध्यमानभन्दा तल	
			सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
५०	२५.४	१८.२३	२२	४४	२८	५६

उपर्युक्त तालिकाअनुसार ५० जना छात्र विद्यार्थीहरूको कुल प्राप्ताङ्कको मध्यमान २५.४ र मानक विचलन १८.२३ रहेको देखिन्छ । मध्यमानलाई आधार मानी हेर्दा मध्यमानभन्दा माथि २२ जना अथवा ४४ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ भने मध्यमानभन्दा तल २८ जना अथवा ५६ प्रतिशत विद्यार्थी मध्यमानभन्दा माथि २२ जना विद्यार्थी रहेकाले छात्र विद्यार्थीको चित्र वर्णन क्षमता सन्तोषजनक रहेको पाइदैन ।

चित्र नं. १०

मध्यमानका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको विवरण

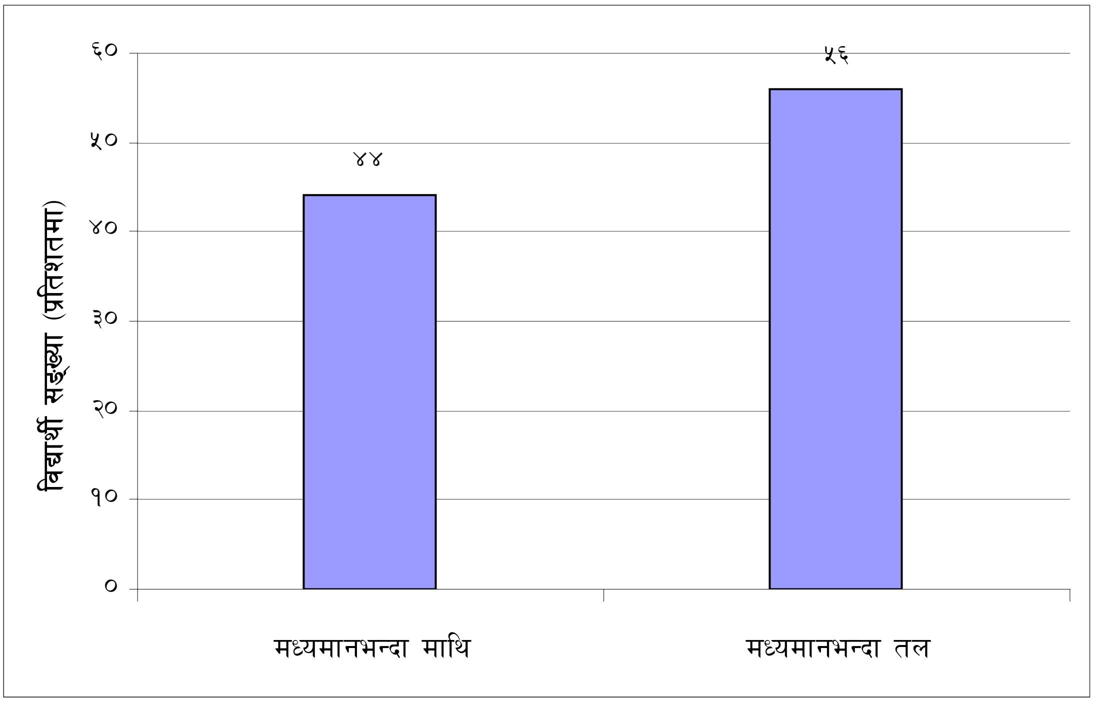

उपर्युक्त स्तम्भ चित्रलाई मध्यमानका आधारमा हेर्दा छात्र विद्यार्थीहरुको चित्र वर्णन क्षमता मध्यमानभन्दा माथि ४४ प्रतिशत र मध्यमानभन्दा तल ५६ प्रतिशत विद्यार्थी रहेकाले उक्त विद्यार्थीहरुको चित्र वर्णन क्षमता राम्रो रहेको छैन ।

६.३ समग्र छात्रा विद्याथीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

लैङ्गिकताका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता पहिचान गर्ने क्रममा कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमध्ये प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा सामुदायिकबाट २५ जना छात्रा र संस्थागतबाट २५ जना छात्रा गरी जम्मा ५० जना छात्रालाई लिइएको छ । उक्त विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई तल प्रतिशताङ्क, मध्यमान र मानक विचलन जस्ता तथ्याङ्कशास्त्रीय विधिको प्रयोग गरी विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. १४

समग्र छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति

कुल विद्यार्थी संख्या	१-१९ सम्म		२०-३९ सम्म		४०-५९ सम्म		६०-७९ सम्म		८० भन्दा माथि		जम्मा	
	अति निम्न		निम्न		मध्यम		उत्तम		अति उत्तम			
	सं	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.
५०	२०	४०	११	२२	१३	२६	६	१२	-	-	५०	१००

उपर्युक्त तालिकाअनुसार प्रतिनिधि विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कका प्रतिशत गणना गरी पाँच श्रेणीमा विभाजन गरिएको छ । उक्त श्रेणीका आधारमा कक्षा सातका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई प्रतिशतका आधारमा विश्लेषण गर्दा अति निम्न श्रेणी १ देखि १९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थीको सङ्ख्या २० जना अथवा ४० प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यस्तै निम्न श्रेणी २० देखि ३९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थीको सङ्ख्या ११ जना अथवा २२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी ४० देखि ५९ सम्म मध्यम अङ्क ल्याउने विद्यार्थीको सङ्ख्या १३ जना अथवा २६ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । त्यस्तै ६० देखि

७९ सम्म उत्तम अङ्क ल्याउने विद्यार्थी ६ जना अथवा १२ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी अति उत्तम श्रेणी ८० देखि माथि अङ्क ल्याउने विद्यार्थीको सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ । उपर्युक्त तथ्यलाई अवलोकन गर्दा कञ्चनपुर जिल्लाको कक्षा सातमा अध्ययनरत छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता कमजोर रहेको देखिन्छ ।

चित्र नं. ११

समग्र छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति

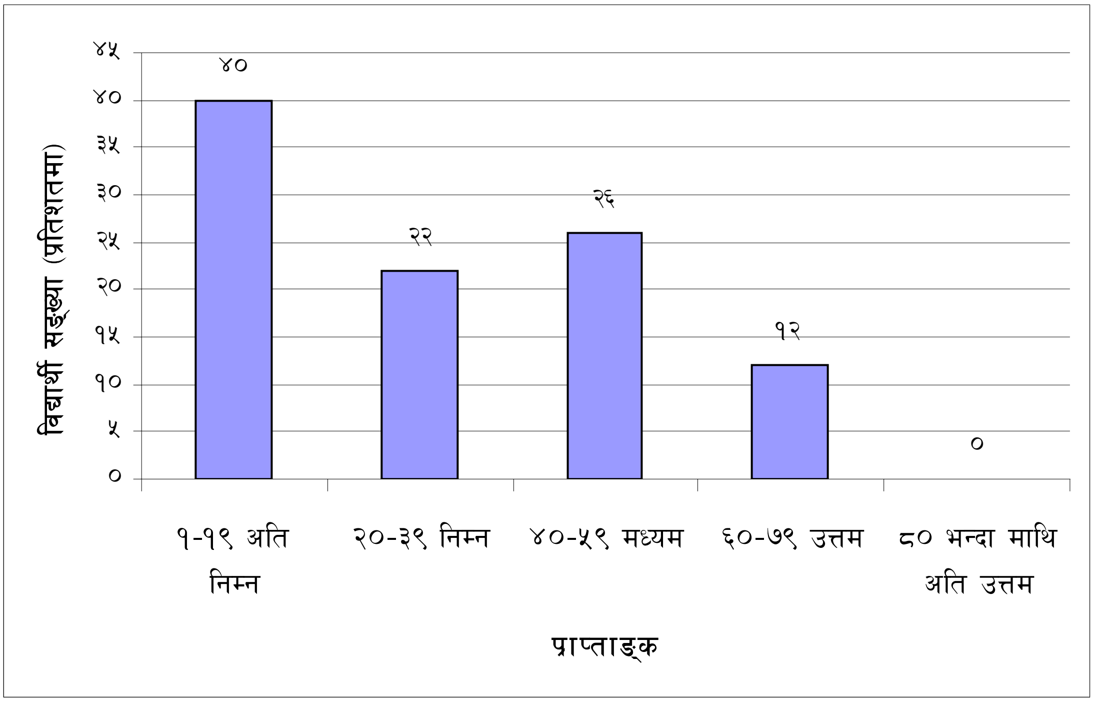

उपर्युक्त स्तम्भ चित्रलाई हेर्दा ५० जना छात्रा विद्यार्थीहरुमा अति निम्न श्रेणीमा ४० प्रतिशत, निम्न श्रेणीमा २२ प्रतिशत, मध्यम श्रेणीमा २६ प्रतिशत, उत्तम श्रेणीमा १२ प्रतिशत र अति उत्तम श्रेणीमा शून्य विद्यार्थी रहेकाले उक्त छात्रा विद्यार्थीहरुको चित्रवर्णन क्षमता सन्तोषजनक मान्न सकिँदैन ।

६.४ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरिएका ५० जना छात्रा विद्यार्थीहरूको नतिजालाई मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा तल विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. १५

मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति

कुल विद्यार्थी सङ्ख्या	मध्यमान	मानक विचलन	मध्यमानभन्दा माथि		मध्यमानभन्दा तल	
			सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
५०	३१.८	२१.४२	२४	४८	२६	५२

उपर्युक्त तालिकाअनुसार ५० जना छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको कूल प्राप्ताङ्कको मध्यमान ३१.८ रहेको छ भने मानक विचलन २१.४२ रहेको छ । मध्यमानका आधारमा विद्यार्थीहरूलाई दुई श्रेणीमा राखिएको छ । उक्त विद्यार्थीहरूमध्ये मध्यमानभन्दा माथि २४ जना अथवा ४८ प्रतिशत विद्यार्थी रहेका छन् भने मध्यमानभन्दा तल २६ जना अथवा ५२ प्रतिशत विद्यार्थी रहेका छन् । उक्त तथ्यलाई हेर्दा छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतामा निकै विचलनता रहेको छ । त्यसैले गर्दा छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता कमजोर रहेको देखिन्छ ।

चित्र नं. १२

मध्यमानका आधारमा समग्र छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको विवरण

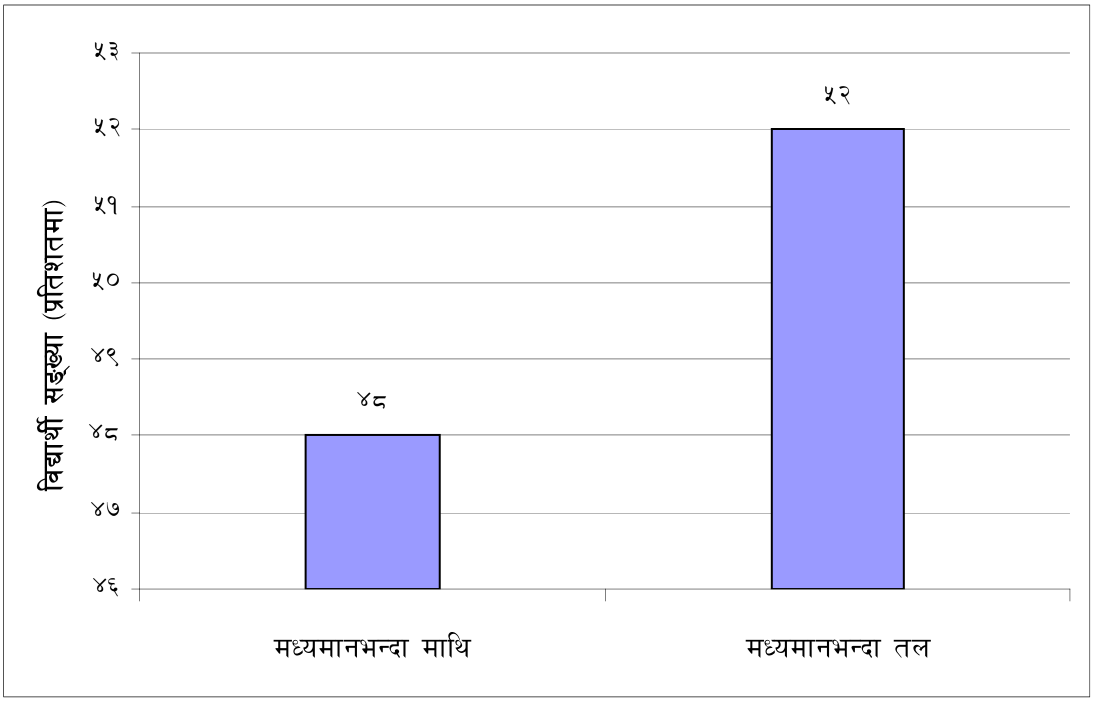

उपर्युक्त स्तम्भ चित्रअनुसार मध्यमानभन्दा माथि ४८ प्रतिशत छात्रा विद्यार्थी रहेका छन् भने मध्यमानभन्दा तल ५२ प्रतिशत छात्रा विद्यार्थी रहेका छन् । यसरी मध्यमानका आधारमा छात्रा विद्यार्थीहरुको चित्र वर्णन क्षमता कमजोर देखिन्छ ।

६.५ लैङ्गिकताका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलना

कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता पहिचान गर्ने क्रममा उक्त विद्यार्थीहरूमध्येबाट प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा ५० जना छात्र र ५० जना छात्रालाई छनोट गरिएको छ । उक्त विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त नतिजालाई यहाँ तुलनात्मक रूपमा प्रतिशत, मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. १६

लैङ्गिकताका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक प्रतिशताङ्क स्थिति

लिङ्ग	कुल विद्यार्थी संख्या	१-१९ भन्दा सम्म		२०-३९ सम्म		४०-५९ सम्म		६०-७९ सम्म		८० भन्दा माथि		जम्मा	
		अति निम्न		निम्न		मध्यम		उत्तम		अति उत्तम			
		सं	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.
छात्र	५०	२१	४२	१७	३४	९	१८	३	६	०	-	५०	१००
छात्रा	५०	२०	४०	११	२२	१३	३६	६	१२	०	-	५०	१००

उपर्युक्त तालिकाअनुसार प्रतिनिधि विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कको प्रतिशत गणना गरी पाँच श्रेणीमा विभाजन गरिएको छ । उक्त श्रेणीका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई तुलनात्मक रुपमा विश्लेषण गर्दा अति निम्न श्रेणी १ देखि १९ सम्म अङ्क

ल्याउने छात्र २१ जना अथवा ४२ प्रतिशत र छात्रा २० जना अथवा ४० प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी निम्न श्रेणी २० देखि ३९ सम्म अङ्क ल्याउने छात्र १७ जना अथवा ३४ प्रतिशत र छात्रा ११ जना अथवा २२ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी मध्यम श्रेणी ४० देखि ५९ सम्म अङ्क ल्याउने छात्र विद्यार्थीको सङ्ख्या ९ जना अथवा १८ प्रतिशत र छात्रा विद्यार्थीको ६० देखि ७९ सम्म अङ्क ल्याउने छात्र ३ जना अथवा ६ प्रतिशत र छात्रा ६ जना अथवा १२ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ। त्यस्तै अन्तिम श्रेणी अति उत्तममा छात्र र छात्रा दुवैको सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ। यसरी उक्त नतिजालाई हेर्दा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतामा छात्रको भन्दा छात्राको चित्र वर्णन गर्न सक्ने क्षमता केही राम्रो रहेको देखिन्छ।

चित्र नं. १३

समग्र छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक प्रतिशताङ्क विवरण

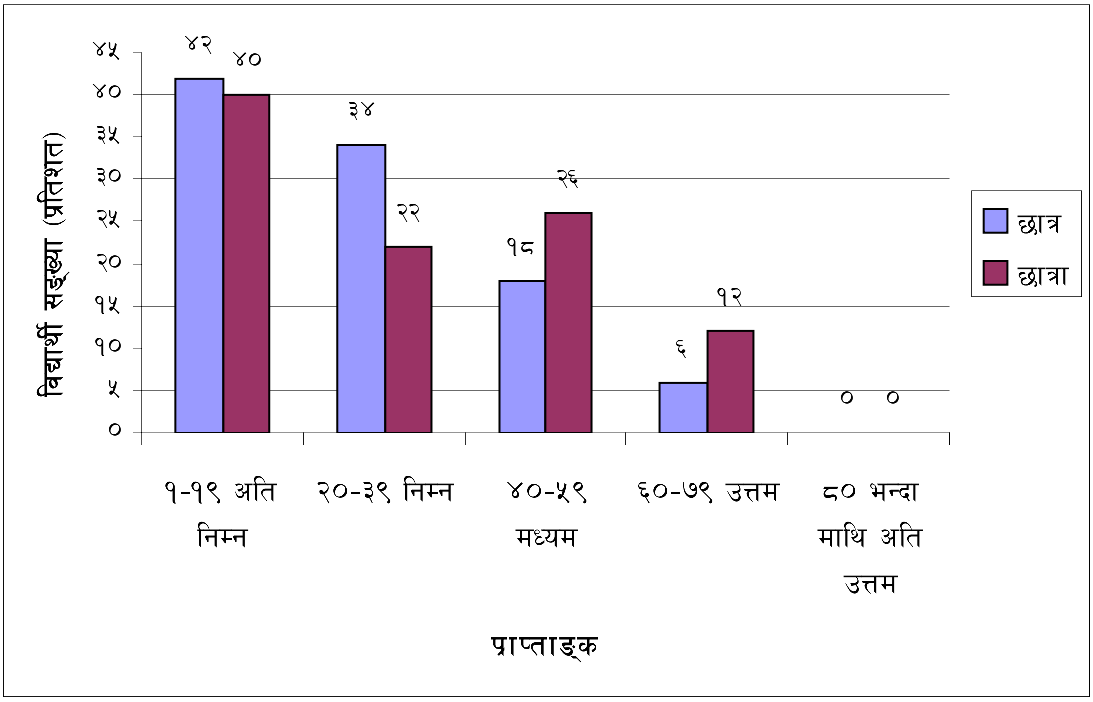

६.६ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति

प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा रहेका ५० जना छात्र र ५० जना छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता प्राप्त नतिजालाई मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा तुलनात्मक विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. १७

मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक विवरण

लिङ्ग	कुल विद्यार्थी सङ्ख्या	मध्यमान	मानक विचलन	मध्यमानभन्दा माथि		मध्यमानभन्दा तल	
				सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
छात्र	५०	२५.४	१८.२३	२२	४४	२८	५६
छात्रा	५०	३१.८	२१.४२	२४	४८	२६	५२

उपर्युक्त तालिकाअनुसार समग्र छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कको आधारमा मध्यमान र मानक विचलन निकाली विश्लेषण गरिएको छ । छात्रा विद्यार्थीहरूको कूल प्राप्ताङ्कको मध्यमान २५.४ रहेको र छात्रा विद्यार्थीहरूको मध्यमान ३१.८ रहेको देखिन्छ । यसरी मध्यमानलाई आधार बनाएर हेर्दा मध्यमानभन्दा माथि २२ जना छात्र छन् भने मध्यमानभन्दा तल २८ जना छात्र छन् । त्यस्तै मध्यमानभन्दा तल २४ जना छात्रा र मध्यमानभन्दा तल २६ जना छात्रा रहेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा मध्यमानभन्दा माथि छात्र २२ जना र छात्रा २४ जना भएकाले छात्रको भन्दा छात्राको चित्र वर्णन गर्न सक्ने क्षमता केही बढी देखिन्छ ।

विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्राप्ताङ्कको आधारमा मानक विचलनलाई हेर्दा छात्र विद्यार्थीहरूको कूल प्राप्ताङ्कको मानक विचलन १८.२३ रहेको देखिन्छ भने छात्रा विद्यार्थीहरूको मानक विचलन २१.४२ रहेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा छात्रको मानक विचलन भन्दा छात्राको मानक विचलन ३.१९ ले बढी देखिन्छ जसले गर्दा छात्र र छात्रा बिचको चित्र वर्णन गर्न सक्ने क्षमता सार्थक अन्तर रहेको देखिन्छ ।

चित्र नं. १४

मध्यमानका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक विवरण

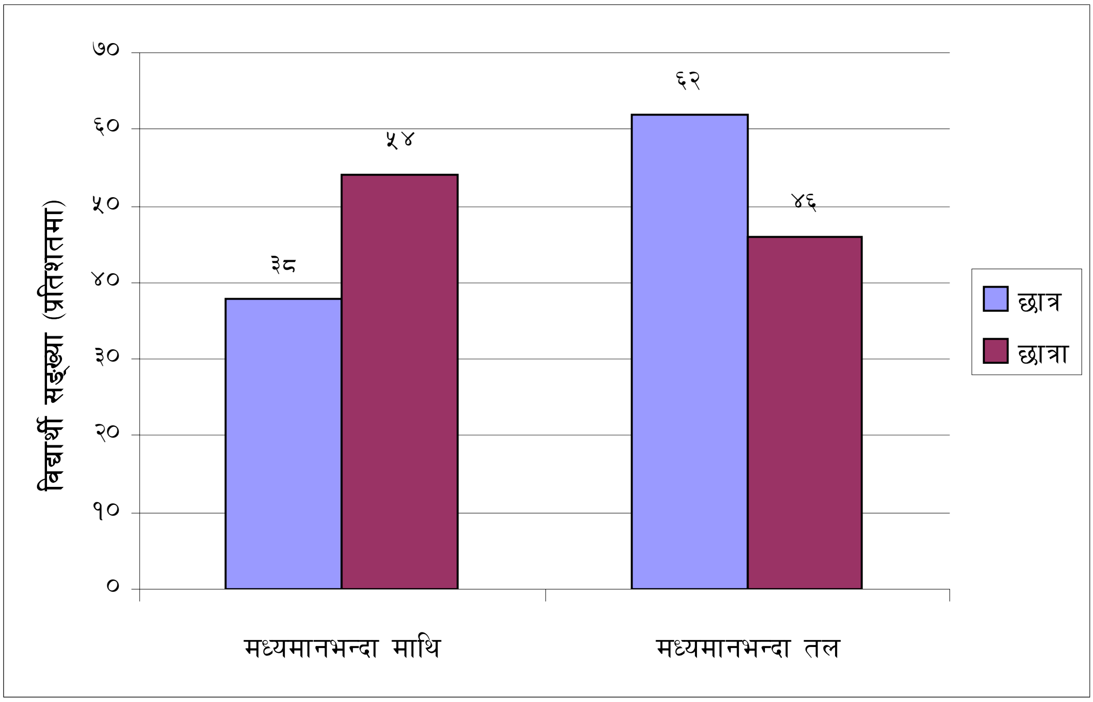

उपर्युक्त स्तम्भ चित्रअनुसार ५० जना छात्र र ५० जना छात्रा विद्यार्थीमध्ये मध्यमानभन्दा माथि २२ जना छात्र र २४ जना छात्रा रहेको देखिन्छ भने मध्यमानभन्दा तल २८ जना छात्र र २६ जना छात्रा रहेको देखिन्छ । मध्यमानका आधारमा छात्रभन्दा छात्राको चित्र वर्णन क्षमता केही राम्रो रहेको देखिन्छ ।

अध्याय सात

भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

प्रस्तुत शोधकार्य 'कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता' शीर्षकमा तयार पारिएको छ । उक्त अध्ययन गर्ने क्रममा भाषिक पृष्ठभूमिलाई पनि आधार बनाई विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता पहिचान गरिएको छ । यसका लागि सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूलाई लिन सम्भव नभएकाले तिनै विद्यार्थीहरूबाट नमुना प्रतिनिधिका रूपमा सामुदायिक र संस्थागत दुवैबाट बराबर पर्ने गरी ५० जना पहिलो नेपाली भाषी र ५० जना दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूलाई छनोट गरिएका छ । उक्त विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त नतिजालाई नै आधार बनाएर प्रतिशत, मध्यमान र मानक विचलन जस्ता तथ्याङ्कशास्त्रीय विधिको प्रयोग गरी व्यख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

७.१ समग्र पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता पहिचान गर्ने क्रममा कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमध्ये प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा सामुदायिकबाट २५ जना पहिलो नेपाली भाषी र संस्थागतबाट २५ जना पहिलो नेपाली भाषी गरी जम्मा ५० जना पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरू छनोट गरिएका छन् । उक्त विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त प्राप्ताङ्कका आधारमा तल प्रतिशतका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. १८

समग्र पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति

कुल विद्यार्थी संख्या	१-१९ भन्दा सम्म		२०-३९ सम्म		४०-५९ सम्म		६०-७९ सम्म		८० भन्दा माथि		जम्मा	
	अति निम्न		निम्न		मध्यम		उत्तम		अति उत्तम			
	सं	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.
५०	२२	४४	९	१८	१६	३२	३	६	-	-	५०	१००

उपर्युक्त तालिकाअनुसार पहिलो नेपाली भाषी ५० जना विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन कार्यमार्फत् प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कलाई पाँच श्रेणीमा विभाजन गरी अध्ययन गरिएको छ । जसलाई विश्लेषण गर्दा १ देखि १९ सम्म अङ्क ल्याउने अति निम्न श्रेणीमा २२ जना अथवा ४४ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । त्यस्तै २० देखि ३९ सम्म अङ्क ल्याउने निम्न श्रेणीमा ९ जना अथवा १८ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी ४० देखि ५९ सम्म अङ्क ल्याउने मध्यम श्रेणीमा १६ जना ३२ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । त्यस्तै ६० देखि ७९ सम्म अङ्क प्राप्त गर्ने उत्तम श्रेणीमा ३ जना अथवा ६ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ भने ८० देखि माथि अङ्क ल्याउने अति उत्तम श्रेणीमा विद्यार्थी सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ । यसरी प्रतिशतका आधारमा १ देखि १९ अति निम्न श्रेणीमा अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या २२ जना र अति उत्तम ८० देखि माथि अङ्क ल्याउनेमा विद्यार्थी सङ्ख्या शून्य रहेको र मध्यम श्रेणी ४० देखि ५९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या १६ जना रहेकोले पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता मध्यम खालको देखिन्छ ।

चित्र नं. १५

समग्र पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्रतिशताङ्क विवरण

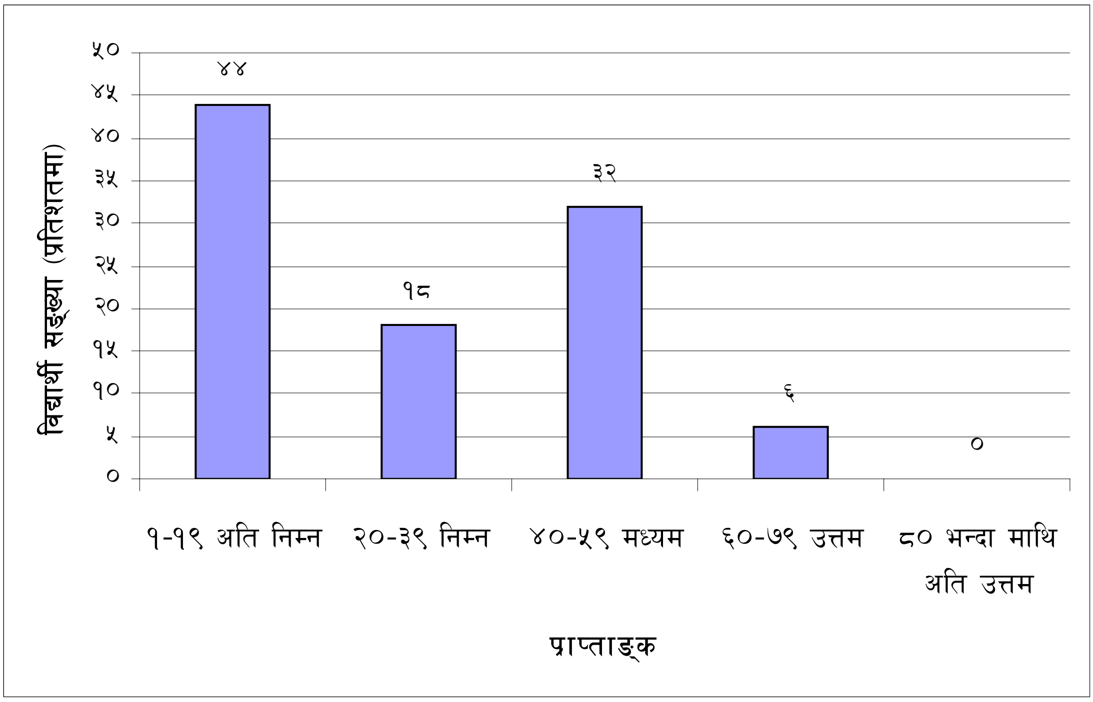

उपर्युक्त स्तम्भ चित्रलाई हेर्दा अति निम्न श्रेणीमा ४४ प्रतिशत, निम्न श्रेणीमा १८ प्रतिशत, मध्यम श्रेणीमा ३२ प्रतिशत, उत्तम श्रेणीमा ६ प्रतिशत र अति उत्तम श्रेणीमा शून्य

विद्यार्थी रहेकाले समग्र पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरुको चित्र वर्णन क्षमता मध्यम स्तरको देखिन्छ ।

७.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति

प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरिएका ५० जना पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताबाट प्राप्त नतिजालाई मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा तल व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. १९

मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति

कुल विद्यार्थी सङ्ख्या	मध्यमान	मानक विचलन	मध्यमानभन्दा माथि		मध्यमानभन्दा तल	
			सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
५०	२९.४	२०.४	२५	५०	२५	५०

उपर्युक्त तालिकाअनुसार ५० जना पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको कूल प्राप्ताङ्कको मध्यमान २९.४ रहेको देखिन्छ भने मानक विचलन २०.४ रहेको देखिन्छ । मध्यमानका आधारमा विद्यार्थीहरूलाई दुई श्रेणीमा विभाजन गरिएको छ । उक्त विद्यार्थीहरू मध्ये मध्यमानभन्दा माथिको श्रेणीमा २५ जना अथवा ५० प्रतिशत र मध्यमानभन्दा तलको श्रेणीमा २५ जना अथवा ५० प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । मध्यमानभन्दा माथि र मध्यमानभन्दा तल चित्र वर्णन गर्न सक्ने पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या बराबर रहेकाले कक्षा सातमा अध्ययनरत पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता मध्यम खालको देखिन्छ । मानक विचलनका आधारमा हेर्दा मानक विचलन २०.४ देखिनुले कक्षा सातमा अध्ययनरत पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतामा एकरूपता नभएको देखिन्छ । जसले गर्दा पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता सन्तोषजनक देखिदैन ।

चित्र नं. १६

मध्यमानका आधारमा पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको विवरण

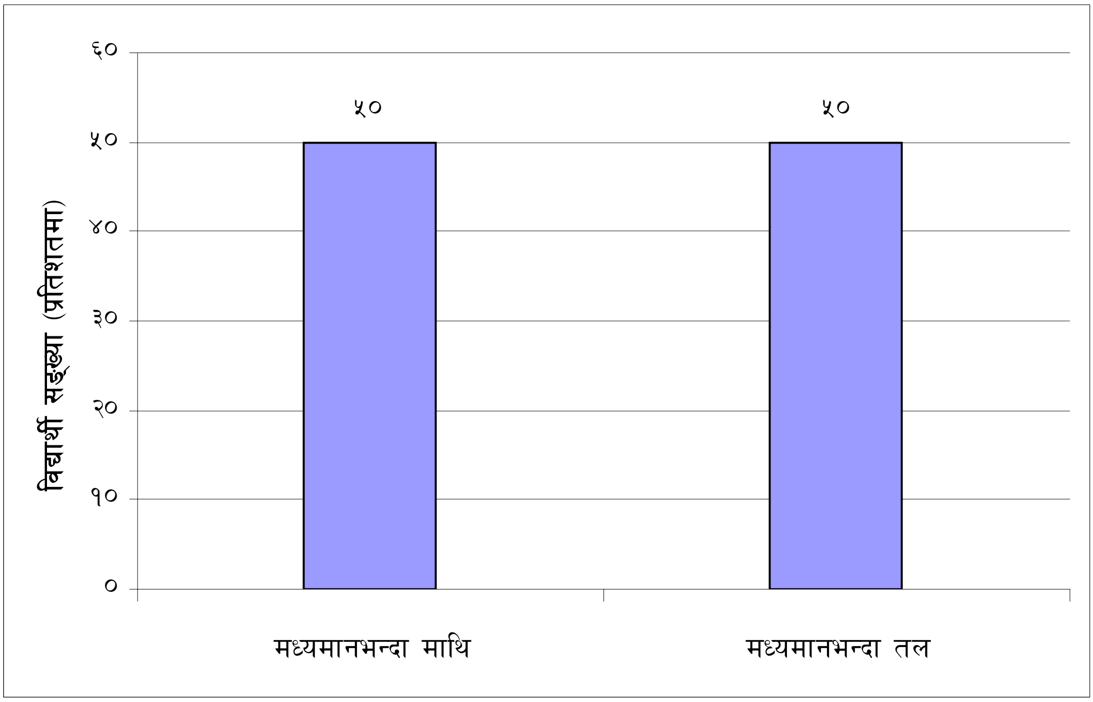

उपर्युक्त स्तम्भ चित्रअनुसार पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई मध्यमानका आधारमा हेर्दा मध्यमानभन्दा माथि २५ जना र मध्यमानभन्दा तल २५ जना विद्यार्थीहरू रहेकाले पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता निम्न स्तरको रहेको देखिन्छ ।

७.३ समग्र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता

भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता पहिचान गर्ने क्रममा कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमध्ये प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा सामुदायिकबाट २५ जना दोस्रो नेपाली भाषी र संस्थागतबाट २५ जना दोस्रो नेपाली भाषी गरी जम्मा ५० जना दोस्रो दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरू छनोट गरिएका छन् । उक्त विद्यार्थीहरूको नतिजालाई प्रतिशतका आधारमा तल विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. २०

समग्र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताका प्रतिशताङ्क स्थिति

कुल विद्यार्थी संख्या	१-१९ भन्दा सम्म		२०-३९ सम्म		४०-५९ सम्म		६०-७९ सम्म		८० भन्दा माथि		जम्मा	
	अति निम्न		निम्न		मध्यम		उत्तम		अति उत्तम			
	सं	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.
५०	२०	४०	१८	३६	६	१२	६	१२	०	-	५०	१००

उपर्युक्त तालिकाअनुसार दोस्रो नेपाली भाषी ५० जना विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताबाट प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कलाई पाँच श्रेणीमा विभाजन गरी अध्ययन गरिएको छ । जसलाई विश्लेषण गर्दा १ देखि १९ सम्म अङ्क ल्याउने अति निम्न श्रेणीमा २० जना अथवा ४० प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । त्यस्तै २० देखि ३९ सम्म अङ्क ल्याउने निम्न श्रेणीमा १८ जना अथवा ३६ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । त्यस्तै ४० देखि ५९ सम्म अङ्क ल्याउने मध्यम श्रेणीमा ६ जना अथवा १२ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी ६० देखि ७९ सम्म अङ्क ल्याउने उत्तम श्रेणीमा ६ जना अथवा १२ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ भने ८० देखि माथि अति उत्तम श्रेणीमा विद्यार्थी सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ । यसरी प्रतिशतका आधारमा दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई हेर्दा १-१९ सम्म अङ्क ल्याउने अति निम्न र २० देखि ३४ सम्म अङ्क ल्याउने निम्न श्रेणीमा नै विद्यार्थीको सङ्ख्या उच्च रहेकाले दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन गर्न सक्ने क्षमता एकदमै न्यून स्तरको रहेको देखिन्छ ।

चित्र नं. १७

समग्र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको विवरण

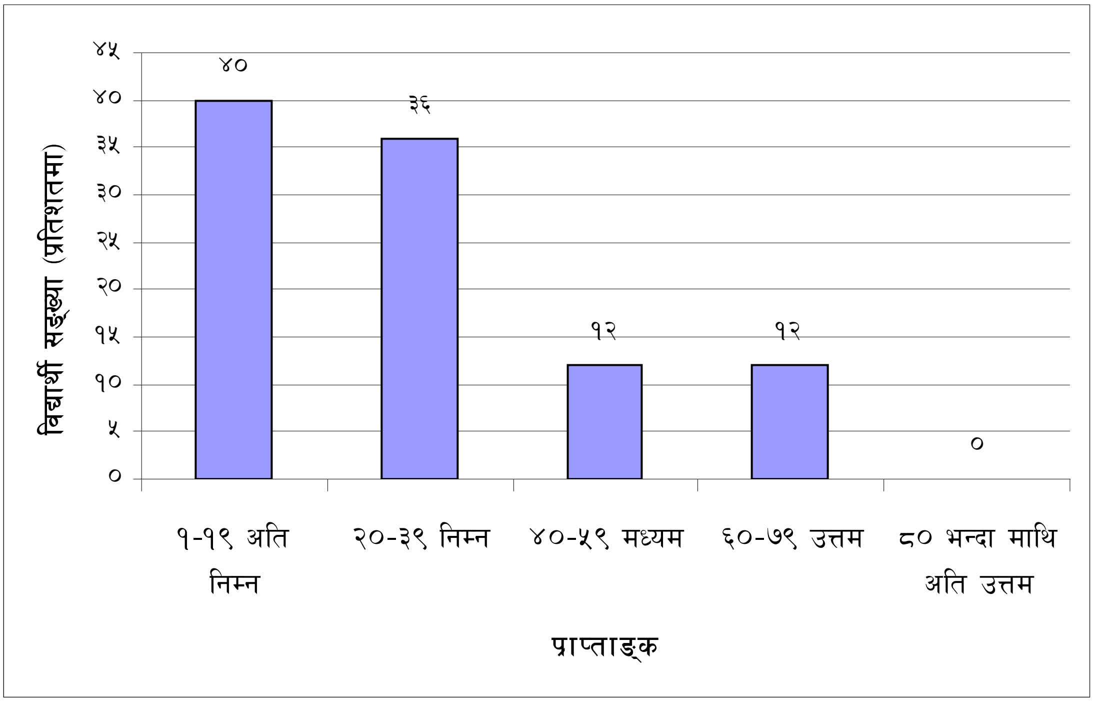

उपर्युक्त स्तम्भ चित्रलाई प्रतिशतका आधारमा हेर्दा अति निम्न श्रेणीमा ४० प्रतिशत, निम्न श्रेणीमा ३६ प्रतिशत, मध्यम श्रेणीमा १२ प्रतिशत, उत्तम श्रेणीमा १२ प्रतिशत र अति उत्तम श्रेणीमा विद्यार्थी सङ्ख्या शून्य रहेकाले समग्र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरुको चित्र वर्णन क्षमता कमजोर रहेको देखिन्छ।

७.४ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति

प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरिएका ५० जना दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताबाट प्राप्त नतिजालाई मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा तल व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. २१

मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको स्थिति

कुल विद्यार्थी सङ्ख्या	मध्यमान	मानक विचलन	मध्यमानभन्दा माथि		मध्यमानभन्दा तल	
			सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
५०	२८.२९	१८.२३	२२	४४	२८	५६

उपर्युक्त तालिकाअनुसार ५० जना दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताका कूल प्राप्ताङ्कको मध्यमान २८.२९ रहेको देखिन्छ भने मानक विचलन १८.२३ रहेको देखिन्छ । मध्यमानका आधारमा विद्यार्थीहरूलाई दुई श्रेणीमा विभाजन गरिएको छ । उक्त विद्यार्थीहरूमध्ये देखिन्छ भने मध्यमानभन्दा तलको श्रेणीमा २८ जना अथवा ५६ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । मध्यमानभन्दा माथिको श्रेणीभन्दा मध्यमानभन्दा तलको श्रेणीको विद्यार्थी सङ्ख्या बढी रहेकोले दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता कमजोर पनि १८.२३ रहेकाले कक्षा सातमा अध्ययनरत दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतामा एकरूपता रहेको देखिँदैन । त्यसैले उक्त विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता सन्तोषजनक रहेको पाइदैन ।

चित्र नं. १८

मध्यमानका आधारमा दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको विवरण

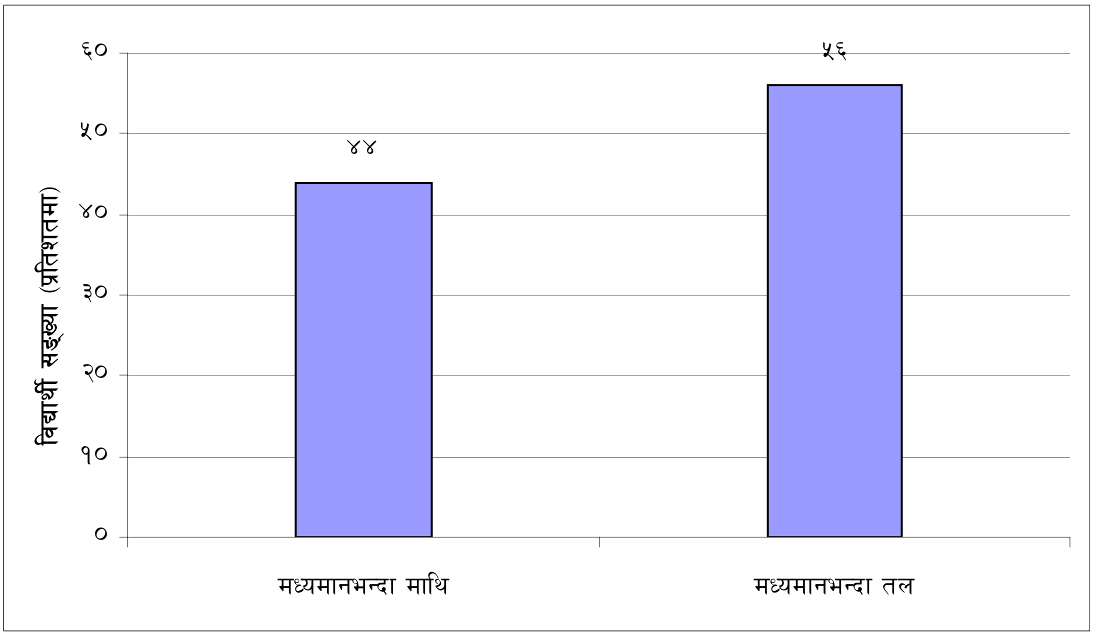

उपर्युक्त स्तम्भचित्रअुनसार ५० जना दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीको चित्र वर्णन क्षमतालाई हेर्दा मध्यमानभन्दा माथि २४ जना अथवा ४४ प्रतिशत र मध्यमानभन्दा तल २८ जना अथवा ४६ प्रतिशत विद्यार्थी रहेकाले उक्त दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीको चित्र वर्णन क्षमता कमजोर देखिन्छ ।

७.५ भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलना

कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता पहिचान गर्ने क्रममा प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा सामुदायिक र संस्थागतबाट बराबर पर्ने गरी ५० जना पहिलो नेपाली भाषी र ५० जना दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूलाई छनोट गरी तुलनातमक अध्ययन गरिएको छ । उक्त विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त नतिजाका आधारमा प्रतिशत, मध्यमान र मानक विचलन निकाली व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. २२

समग्र पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको तुलनात्मक प्रतिशताङ्क स्थिति

विद्यालय प्रकृति	कुल विद्यार्थी संख्या	१-९ भन्दा सम्म		२०-३९ सम्म		४०-५९ सम्म		६०-७९ सम्म		८० भन्दा माथि		जम्मा	
		अति निम्न		निम्न		मध्यम		उत्तम		अति उत्तम			
		सं	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.	सं.	प्र.
पहिलो नेपाली भाषी	५०	२२	४४	९	१८	१६	३२	३	६	-	-	५०	१००
दोस्रो नेपाली भाषी	५०	२०	४०	१८	३६	६	१२	६	१२	-	-	५०	१००

उपर्युक्त तालिकाअनुसार प्रतिनिधि विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कको प्रतिशत गणना गरी पाँच श्रेणीमा विभाजन गरिएको छ। उक्त श्रेणीका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई तुलनात्मक रूपमा विश्लेषण गर्दा अति निम्न श्रेणी १ देखि १९ सम्म अथवा ४० प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ। निम्न श्रेणी २० देखि ३९ सम्म अङ्क ल्याउने पहिलो नेपाली भाषी ९ जना अथवा १८ प्रतिशत र दोस्रो नेपाली भाषी १८ जना अथवा ३६ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ। त्यस्तै मध्यम श्रेणी ४० देखि ५९ सम्म अङ्क ल्याउने पहिलो नेपाली भाषी १६ जना अथवा ३२ प्रतिशत र दोस्रो नेपाली भाषी ६ जना अथवा १२ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ। त्यस्तै उत्तम श्रेणी ६० देखि ७९ सम्म अङ्क ल्याउने पहिलो नेपाली भाषी ३ जना अथवा ६ प्रतिशत र दोस्रो नेपाली भाषी ६ जना अथवा १२ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ भने ८० देखि माथि अङ्क ल्याउने पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ। यसरी उपर्युक्त नतिजालाई प्रतिशतका आधारमा हेर्दा दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीभन्दा पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीको चित्र वर्णन क्षमता केही राम्रो रहेको देखिन्छ।

चित्र नं. १९

समग्र पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक प्रतिशताङ्क विवरण

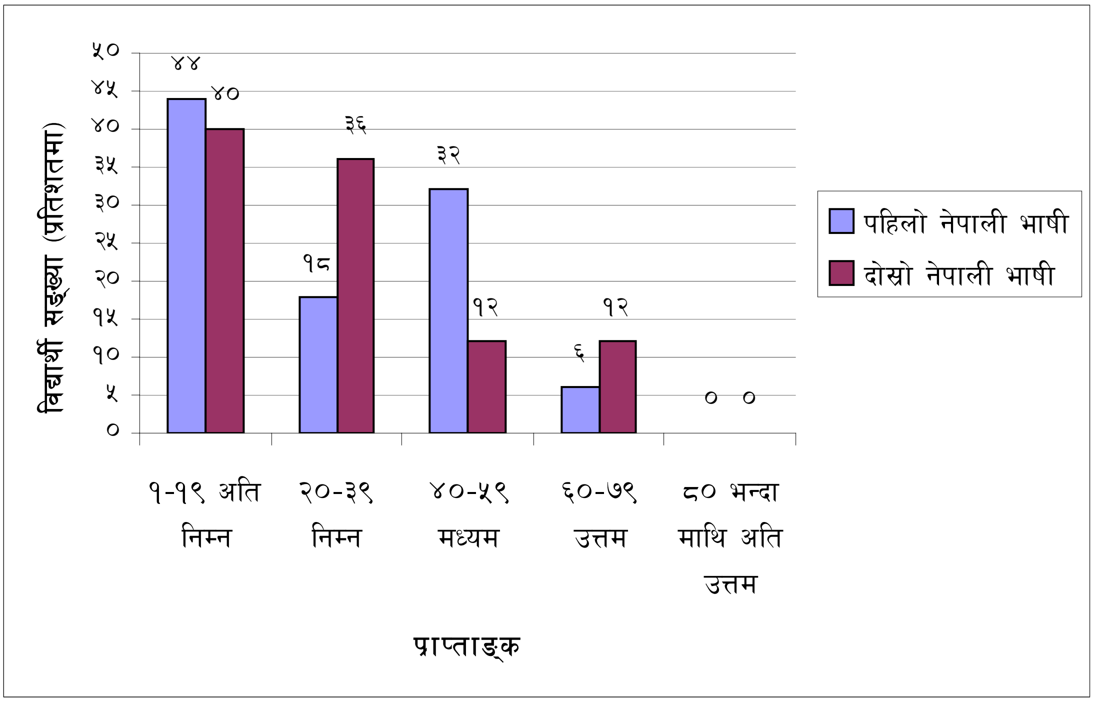

उपर्युक्त स्तम्भ चित्रलाई हेर्दा अति निम्न श्रेणीमा पहिलो नेपाली भाषी ४४ प्रतिशत र दोस्रो नेपाली भाषी ४० प्रतिशत, निम्न श्रेणीमा पहिलो नेपाली भाषी १८ प्रतिशत र दोस्रो नेपाली भाषी ३६ प्रतिशत, मध्यम श्रेणीमा पहिलो नेपाली भाषी ३२ प्रतिशत र दोस्रो नेपाली भाषी १२ प्रतिशत, उत्तम श्रेणीमा पहिलो नेपाली भाषी ६ प्रतिशत र दोस्रो नेपाली भाषी १२ प्रतिशत र अति उत्तम श्रेणीमा पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थी सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ । यसरी प्रतिशतका आधारमा हेर्दा पहिलो नेपाली भाषी भन्दा दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीको चित्र वर्णन क्षमता केही कमजोर रहेको देखिन्छ ।

७.६ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति

प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा रहेका पहिलो नेपाली भाषी ५० जना र दोस्रो नेपाली भाषी ५० जना विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताबाट प्राप्त नतिलाई मध्यमान र मानक विचलनका आधारण तुलनात्मक विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. २३

मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति

विद्यालय प्रकृति	कुल विद्यार्थी सङ्ख्या	मध्यमान	मानक विचलन	मध्यमानभन्दा माथि		मध्यमानभन्दा तल	
				सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
पहिलो नेपाली भाषी	५०	२९.४	२०.४	२५	५०	२५	५०
दोस्रो नेपाली भाषी	५०	२८.२९	१८.२३	२२	४४	२८	५६

उपर्युक्त तालिकाअनुसार समग्र पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कका आधारमा मध्यमान र मानक विचलन निकाली विश्लेषण गरिएको छ यसमा पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको कूल प्राप्ताङ्कको मध्यमान २९.४ रहेको र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको कुल प्राप्ताङ्कको मध्यमान २८.२९ रहेको देखिन्छ । यसरी

मध्यमानलाई आधार बनाएर हेर्दा मध्यमानभन्दा माथि पहिलो नेपाली भाषी २५ जना र दोस्रो नेपाली भाषी २२ अथवा ४४ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ भने मध्यमानभन्दा तल पहिलो नेपाली भाषी २५ जना अथवा ५० प्रतिशत र दोस्रो नेपाली भाषीका विद्यार्थीहरूलाई सङ्ख्या कम रहेको देखिकाले तुलनात्मक रूपमा पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या बढी देखिएकाले तुलनात्मक रूपमा पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थी भन्दा दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता कमजोर रहेको देखिन्छ।

विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्राप्ताङ्कका आधारमा मानक विचलनलाई हेर्दा पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको मानक विचलन २०.४ रहेको देखिन्छ भने दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको मानक विचलन १८.२३ रहेको देखिन्छ। यसरी मानक विचलनलाई हेर्दा दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीको मानक विचलनभन्दा पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको मानक विचलन ले बढी देखिन्छ यसले गर्दा पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरू बिचको चित्र वर्णन क्षमतामा सार्थक अन्तर रहेको देखिन्छ।

चित्र नं. २०

मध्यमानका आधारमा पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको तुलनात्मक विवरण

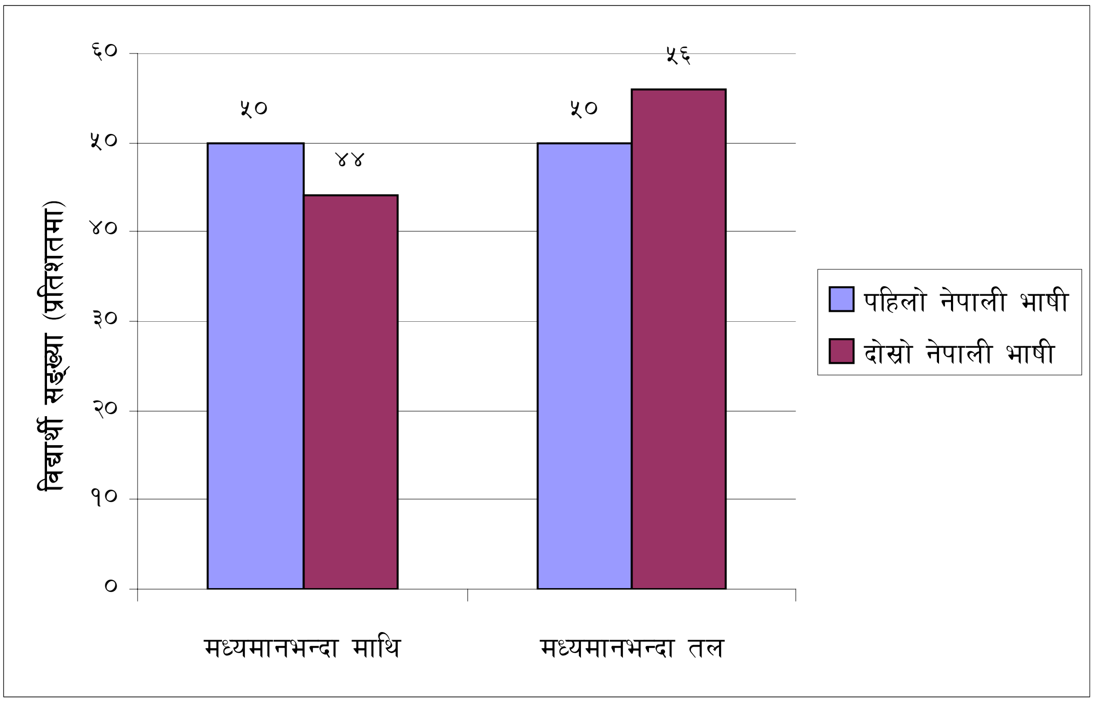

उपर्युक्त स्तम्भ चिअनुसार ५० जना पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थी ५० जना दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरू मध्ये मध्यमानभन्दा माथि २५ जना पहिलो नेपाली भाषी र २२ जना दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थी रहेका छन् भने मध्यमानभन्दा तल पहिलो नेपाली भाषी २५ जना र दोस्रो नेपाली भाषी २८ जना रहेका छन् । जसले गर्दा मध्यमानका आधारमा पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीभन्दा दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता केही कमजोर रहेका देखिन्छ ।

अध्याय : आठ

सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

८.१ सारांश

प्रस्तुत अध्ययनका क्रममा कञ्चनपुर जिल्लाको महाकाली न.पा भित्रका पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयका १०/१० जना गरी १०० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ । उक्त विद्यार्थीहरूबाट चित्र वर्णन क्षमताको परीक्षण गरिएको थियो । विद्यार्थीहरूलाई शिक्षा, स्वास्थ्य र मनोवैज्ञानिक जस्ता क्षेत्रसँग सम्बन्धित रहेका चारवटा चित्रलाई नै परीक्षणको केन्द्र बनाई उक्त अध्ययन कार्य सम्पन्न गरिएको थियो । परीक्षणबाट प्राप्त भएको तथ्याङ्कबाट समग्र विद्यार्थीको चित्र वर्णन क्षमतालाई आधार बनाएर व्याख्या विश्लेषण गरिएको थियो । यसैका आधारमा समग्र सामुदायिक र संस्थागत, समग्र छात्र र छात्रा, समग्र पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताबाट प्राप्त नतिजालाई नै आधार बनाएर यहाँ निष्कर्षका रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

८.२ निष्कर्ष

- समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थितिलाई केलाउँदा १ देखि १९ सम्म अलि निम्न अङ्क ल्याउने ४१ जना, २० देखि ३९ सम्म निम्न अङ्क ल्याउने २८ जना, ४० देखि ५९ सम्म मध्यम अङ्क ल्याउने २२ जना, ६० देखि ७९ सम्म उत्तम अङ्क ल्याउने ९ जना, ८० देखि माथि अति उत्तम अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ ।
- समग्र विद्यार्थीहरूको मध्यमानको आधारमा चित्र वर्णन क्षमतासम्बन्धी अध्ययन गर्दा मध्यमानभन्दा माथि अङ्क ल्याउने विद्यार्थीहरू ४६ जना रहेका छन् भने मध्यमानभन्दा तल अङ्क ल्याउने विद्यार्थीहरू ५४ जना रहेका छन् । यसर्थ मध्यमानभन्दा माथि अङ्क ल्याउने तुलनामा मध्यमानभन्दा तल अङ्क ल्याउने विद्यार्थीको सङ्ख्या केही मात्रामा बढी रहेको देखिन्छ । जसले गर्दा समग्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता निकै फैलावट देखिन्छ ।

- विद्यालय प्रकृतिका आधारमा समग्र सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको प्राप्ताङ्कका आधारमा चित्र वर्णन क्षमतालाई हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूका कूल प्राप्ताङ्क जम्मा ६३० र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको कूल प्राप्ताङ्क जम्मा २२३३ रहेको देखिन्छ । तसर्थ समग्र सामुदायिक विद्यालयभन्दा संस्थागत विद्यालयको चित्र वर्णन क्षमता राम्रो रहेको देखिन्छ ।
- लैङ्गिकताका आधारमा समग्र छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको प्राप्ताङ्कका आधारमा चित्र वर्णन क्षमतालाई हेर्दा छात्र विद्यार्थीहरूको कुल प्राप्ताङ्क १२७० रहेको र छात्र विद्यार्थीहरूको कूल प्राप्ताङ्क १५९० रहेको देखिन्छ । तसर्थ प्राप्ताङ्कका आधारमा छात्रको भन्दा छात्राको चित्र वर्णन क्षमता केही राम्रो रहेको देखिन्छ ।
- भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा समग्र पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई हेर्दा पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको कूल प्राप्ताङ्क १४७० रहेको देखिन्छ भने दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको कूल प्राप्ताङ्क १४१४.५ रहेके देखिन्छ । तसर्थ प्राप्ताङ्कका आधारमा हेर्दा पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीको भन्दा दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीको चित्र वर्णन क्षमता केही कमजोर रहेको देखिन्छ ।
- समग्र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थितिलाई हेर्दा कुल ५० जना विद्यार्थी सङ्ख्या १ देखि १९ सम्म अति निम्न अङ्क ल्याउने ३९ जना, २० देखि ३९ सम्म निम्न अङ्क ल्याउने ११ जना, ४० देखि ५९ सम्म मध्यम अङ्क ल्याउने, ६० देखि ७९ सम्म उत्तम अङ्क ल्याउने, ८० देखि माथि अति उत्तम अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ ।
- समग्र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता मध्यमानका आधारमा हेर्दा मध्यमभन्दा माथि अङ्क ल्याउने विद्यार्थी १९ जना अथवा ३८ प्रतिशत र मध्यममानभन्दा तल अङ्क ल्याउने विद्यार्थी ३१ जना अथवा ६२ प्रतिशत देखिन्छ । यसर्थ सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मध्यमानका आधारमा चित्र वर्णन क्षमता कमजोर रहेको देखिन्छ ।
- समग्र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थितिलाई हेर्दा कूल ५० जना विद्यार्थी सङ्ख्या १ देखि १९ सम्म अति निम्न अङ्क

ल्याउने २ जना अथवा ४ प्रतिशत, २० देखि ३९ सम्म निम्न अङ्क ल्याउने १७ जना ३४ प्रतिशत, ४० देखि ५९ सम्म मध्यम अङ्क ल्याउने २२ जना अथवा ४४ प्रतिशत, ६० देखि ७९ सम्म उत्तम अङ्क ल्याउने ९ जना अथवा १८ प्रतिशत र ८० देखि माथि अति उत्तम अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ ।

- समग्र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मध्यमानका आधारमा चित्र वर्णन क्षमतालाई हेर्दा मध्यमानभन्दा माथि अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या २७ जना अथवा ५४ प्रतिशत र मध्यमानभन्दा तल अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या २३ जना अथवा ४६ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । तसर्थ संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता मध्यम खालको रहेको देखिन्छ ।
- समग्र सामुदायिक र संस्थागतको विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई प्रतिशतका आधारमा हेर्दा १ देखि १९ सम्म अतिनिम्न अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सामुदायिकमा ३९ जना अथवा ७८ प्रतिशत र संस्थागतमा २ जना अथवा ४ प्रतिशत, २० देखि ३९ सम्म निम्न अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सामुदायिकमा ११ जना अथवा २२ प्रतिशत र संस्थागतमा १७ अथवा ३४ प्रतिशत, ४० देखि ५९ सम्म मध्यम अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सामुदायिकमा शून्य र संस्थागतमा २२ जना अथवा ४४ प्रतिशत, ६० देखि ७९ सम्म उच्च अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सामुदायिक शून्य र संस्थागतमा ९ जना अथवा १८ प्रतिशत, ८० देखि माथि अति उत्तम अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सामुदायिक र संस्थागत दुवैमा शून्य रहेको देखिन्छ ।
- समग्र सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई मध्यमानका आधारमा हेर्दा मध्यमानभन्दा माथि अङ्क ल्याउने सामुदायिकमा १९ जना र संस्थागतमा २७ जना, मध्यमानभन्दा तल अङ्क ल्याउने सामुदायिकमा ३१ जना संस्थागतमा २३ जना विद्यार्थीहरू देखिन्छ । तसर्थ मध्यमानभन्दा माथि अङ्क ल्याउने संस्थागतमा बढी भएकाले सामुदायिक भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता राम्रो रहेको देखिन्छ । मानक विचलन सामुदायिकभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको ६.२९ ले बढी छ जसले गर्दा यी दुई विद्यालयमा विद्यार्थीहरूमा धेरै अन्तर रहेको निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ ।

- लैङ्गिकताका आधारमा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई हेर्दा समग्र छात्र विद्यार्थीहरूको प्रतिशताङ्क १ देखि १९ सम्म अति निम्न अङ्क ल्याउने २१ जना अथवा ४२ प्रतिशत, २० देखि ३९ सम्म निम्न अङ्क ल्याउने १७ जना अथवा ३४ प्रतिशत, ४० देखि ५९ सम्म मध्यम अङ्क ल्याउने ९ जना अथवा १८ प्रतिशत, ६० देखि ७९ सम्म उत्तम अङ्क ल्याउने ३ जना अथवा ६ प्रतिशत र ८० देखि माथि अति उत्तम अङ्क ल्याउने छात्र विद्यार्थी सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ । छात्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन गर्ने क्षमता प्रतिशतका आधारमा कमजोर रहेको देखिन्छ ।

- समग्र छात्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई मध्यमानका आधारमा हेर्द मध्यमानभन्दा माथि २२ जना अथवा ४४ प्रतिशत र मध्यमानभन्दा तल २८ जना अथवा ५६ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ । तसर्थ मध्यमानका आधारमा हेर्दा मध्यमानभन्दा तल विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या बढी भएकाले छात्र विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता कमजोर रहेको निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ ।

- समग्र छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई प्रतिशताङ्क स्थितिमा हेर्दा १ देखि १९ सम्म अति निम्न अङ्क ल्याउने २० जना अथवा ४० प्रतिशत, २० देखि ३९ सम्म निम्न अङ्क ल्याउने ११ जना अथवा २२ प्रतिशत, ४० देखि ५९ सम्म मध्यम अङ्क ल्याउने १३ जना अथवा २६ प्रतिशत, ६० देखि, ७९ सम्म उत्तम अङ्क ल्याउने ६ जना १२ प्रतिशत २८० देखि माथि अङ्क ल्याउने विद्यार्थीको सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ । तसर्थ छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता कमजोर रहेको निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ ।

- समग्र छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा हेर्दा मध्यमानभन्दा माथि २४ जना र मध्यमानभन्दा तल २६ जना विद्यार्थीहरू रहेको देखिन्छ भने मानक विचलन पनि बढी नै देखिन्छ । मध्यमानभन्दा माथि अङ्क ल्याउने विद्यार्थीभन्दा मध्यमानभन्दा तल अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या बढी भएकाले छात्रा विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता अलि कमजोर रहेको निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ ।

- समग्र छात्र र छात्राको तुलनात्मक चित्र वर्णन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थितिलाई हेर्दा १ देखि १९ अति निम्न अङ्क ल्याउने छात्र २१ जना र छात्रा २० जना, २०

देखि ३९ सम्म निम्न अङ्क ल्याउने छात्र १७ जना र छात्रा ११ जना ४० देखि ५९ सम्म मध्यम अङ्क ल्याउने छात्र ९ जना र छात्रा १३ जना, ६० देखि ७९ सम्म अङ्क ल्याउने छात्र ३ जना र छात्रा ६ जना, ८० देखि माथि अङ्क ल्याउने अति उत्तममा छात्र र छात्रा विद्यार्थीको सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ।

- समग्र छात्र र छात्राको चित्र वर्णन क्षमतालाई मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा हेर्दा मध्यमानभन्दा माथि अङ्क ल्याउने छात्र २२ जना र छात्रा २४ जना, मध्यमानभन्दा तल अङ्क ल्याउने छात्र २८ जना र छात्रा २६ जना रहेको देखिन्छ। तसर्थ मध्यमानभन्दा माथि अङ्क ल्याउने छात्रको भन्दा छात्राको सङ्ख्या बढी देखिएकाले केही मात्रामा भए पनि छात्रको भन्दा छात्राको चित्र वर्णन क्षमता राम्रो रहेको छ भने छात्रको भन्दा छात्राको मानक विचलन ३.१९ ले बढी देखिएकाले छात्र र छात्राको चित्रवर्ण्न गर्ने क्षमतामा विचलनता रहेको निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ।
- भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा समग्र पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीको चित्र वर्णन क्षमतालाई प्रतिशतका अधारमा हेर्दा १ देखि १९ सम्म अति निम्न अङ्क ल्याउने २२ जना, २० देखि ३९ सम्म निम्न अङ्क ल्याउने ९ जना, ४० देखि ५९ सम्म मध्यम अङ्क ल्याउने १६ जना, ६० देखि ७९ सम्म उत्तम अङ्क ल्याउने ३ जना र ८० देखि माथि अति उत्तम अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ।
- समग्र पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई मध्यमानका आधारमा हेर्दा, मध्यमानभन्दा माथि अङ्क ल्याउने विद्यार्थी २५ जना अथवा ५० प्रतिशत र मध्यमानभन्दा तल २५ जना अथवा ५० प्रतिशत विद्यार्थी रहेको देखिन्छ। यसर्थ मध्यमानभन्दा तल र माथि बराबर विद्यार्थी भएकाले पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीको चित्र वर्णन क्षमता मध्यम खालको देखिन्छ।
- समग्र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीको चित्र वर्णन क्षमतालाई प्रतिशतका आधारमा हेर्दा १ देखि १९ सम्म अति निम्न अङ्क ल्याउने २० जना अथवा ४० प्रतिशत, २० देखि ३९ सम्म निम्न अङ्क ल्याउने १८ जना अथवा ३६ प्रतिशत, ४० देखि ५९ सम्म मध्यम अङ्क ल्याउने ६ जना अथवा १२ प्रतिशत, ६० देखि ७९ सम्म उत्तम अङ्क ल्याउने ६ जना अथवा १२ प्रतिशत र ८० देखि माथि अति उत्तम अङ्क ल्याउने विद्यर्थी सङ्ख्या शून्य रहेको देखिन्छ।

- समग्र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमतालाई मध्यमानका आधारमा हेर्दा मध्यमानभन्द माथि २० जना अथवा ४४ प्रतिशत मध्यमानभन्दा तल २८ जना अथवा ५६ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । अर्थात् मध्यमानभन्दा तल बढी विद्यार्थी सङ्ख्या देखिएकाले दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता कमजोर रहेको निष्कर्ष निकालिन्छ ।
- समग्र पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको चित्रवर्णन क्षमतालाई तुलनात्मक रूपमा प्रतिशतका आधारमा हेर्दा १ देखि १९ अति निम्न अङ्क ल्याउने पहिलो नेपाली भाषी २२ जना र दोस्रो नेपाली भाषी २० जना, २० देखि ३९ सम्म निम्न अङ्क ल्याउने पहिलो नेपाली भाषी ९ जना र दोस्रो नेपाली भाषी १८ जना, ४० देखि ५९ सम्म मध्यम अङ्क ल्याउने पहिलो नेपाली भाषी १६ जना र दोस्रो नेपाली भाषी ६ जना, ६० देखि ७९ सम्म उत्तम अङ्क पहिलो नेपाली भाषी ३ जना र दोस्रो नेपाली भाषी ६ जना, ८० देखि माथि अति उत्तम अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषी दुवै शून्य रहेको देखिन्छ ।
- समग्र पहिलो नेपाली भाषी र दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीको चित्र वर्णन क्षमतालाई तुलनात्मक रूपमा मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा हेर्दा मध्यमानभन्दा माथि पहिलो नेपाली भाषी २५ जना दोस्रो नेपाली भाषी २२ जना रहेको र मध्यमानभन्दा तल पहिलो नेपाली भाषी २५ जना र दोस्रो नेपाली भाषी २८ जना रहेको देखिन्छ । अर्थात् मध्यमानका आधारमा मध्यमानभन्दा माथि अङ्क ल्याउने पहिलो नेपाली भाषीभन्दा दोस्रो नेपाली भाषीको सङ्ख्या कम रहेकाले पहिलो नेपाली भाषीको भन्दा दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीको चित्र वर्णन गर्न सक्ने क्षमता केही कम रहेको निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ ।

८.३ उपयोगिता

कुनै पनि कार्यपश्चात् त्यो कार्य कुनै न कुनै क्षेत्रका लागि उपयोगी अवश्य हुने गर्दछ त्यसैले यो शोधकार्य पनि नीतिगत र प्रयोगगत क्षेत्रमा उपयोगी हुने देखिन्छ ।

८.३.१ नीतिगत उपयोगिता

१. प्रस्तुत शोधकार्य सम्बन्धित पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माणमा सुधार ल्याउन उपयोगी हुन्छ ।

२. पाठ्यक्रमविद्लाई विद्यार्थीको स्तर, तह र क्षमताअनुसार पाठ्यक्रममा चित्रको प्रयोग गर्न आवश्यक सहयोगी हुन्छ ।

३. यस शोधकार्यले विद्यार्थीहरुको चित्र वर्णन सम्बन्धी अनुसन्धान गर्न सहयोग गर्दछ ।

४. यस शोधकार्यले भाषा पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिने भाषिक सिपको उद्देश्य प्राप्त गर्न सहयोग गर्दछ ।

५. शैक्षिक नीति निर्माणका लागि पनि यो शोधपत्र उपयोगी हुने देखिन्छ ।

८.३.२ प्रयोगगत उपयोगिता

१. प्रस्तुत शोधकार्यले कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको लिखित रुपमा चित्र वर्णन गर्ने सिपको विकास गर्न मद्दत गर्दछ ।

२. नेपाली भाषा शिक्षण गराउँदा शिक्षकलाई भाषिक सचेतताका साथै पुस्तकमा भएका चित्रहरुले लिखित वर्णन गर्न लगाउने कार्यमा यस शोधपत्रले सहयोग गर्दछ ।

३. यस शोधकार्यले विद्यार्थीहरुलाई चित्रको बारेमा स्वतन्त्र रुपमा आफ्ना विचारहरु व्यक्त गर्ने क्षमताको विकासमा सहयोग गर्दछ ।

४. यस शोधकार्यले विद्यार्थीले चित्र वर्णन कार्यमा गर्न सक्ने त्रुटिको बारेमा शिक्षकलाई जानकारी गराइ समयमै त्रुटि निराकरणका उपाय निकाल्न सहयोग गर्दछ ।

५. यस शोधकार्यले विद्यार्थीहरुलाई चित्रका बारेमा स्वतन्त्र वा निर्देशित रुपमा लिखित वा मौखिक चित्र वर्णन गर्न सक्ने क्षमताको विकासमा सहयोग गर्दछ ।

सन्दर्भसामग्री सूची

अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०६९), *नेपाली भाषा शिक्षण,* काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

काल्तान, गोपीनाथ (२०७४), *कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको अनुच्छेदलेखन क्षमताको अध्ययन,* शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

खतिवडा, चित्रप्रसाद (२०६६), *कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र तथा वस्तु वर्णन सम्बन्धी लिखित अभिव्यक्ति क्षमताको अध्ययन,* शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०७०/०७१), *नेपाली भाषा शिक्षण : परिचय र प्रयोग,* काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन प्रा.लि. ।

ढुङ्गेल, भोजराज र दाहाल, दुर्गाप्रसाद (२०७०), *नेपाली भाषा शिक्षण,* काठमाडौं : एम.के. पब्लिसर्स एण्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।

न्यौपाने, दुर्गादेवी (२०७२), *स्याङ्जा जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चिठीलेखन क्षमताको अध्ययन,* शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

पचभैया, सीताकुमारी (२०७२), *गुल्मी जिल्लाका कक्षा दसमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको अनुच्छेद लेखन क्षमताको अध्ययन,* शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

पौडेल, माधवप्रसाद (२०७०), *नेपाली भाषा शिक्षण,* काठमाडौं : विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि. ।

बराल, हरिराम (२०६४), *कक्षा नौ अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको लेखनका आधारमा वर्णविन्यास क्षमताको अध्ययन,* शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

भट्टराई, रमेश (२०७२), *माध्यमिक तहका नेपाली पाठ्यपुस्तकहरूमा समाविष्ट चित्रहरूको लैङ्गिक अध्ययन,* शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

भण्डारी, भरतबहादुर (२०७३), *कक्षा तिनमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको वस्तुवर्णन क्षमता,* शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

भण्डारी (भट्ट), मिलन (२०७१), *कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्धलेखन क्षमताको अध्ययन,* शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

राई, उर्वशी (२०७३), *खोटाङ जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको घटनावर्णन क्षमताको अध्ययन,* शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

राई, कैलाश (२०७३), *ललितपुर जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको सप्रसङ्ग व्याख्या लेखन क्षमताको अध्ययन,* शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

लम्साल, रामचन्द्र, गौतम, वासुदेव र अधिकारी, गणेशराज (२०६२), *नेपाली भाषा शिक्षण,* काठमाडौँ : भुँडीपुराण प्रकाशन ।

शर्मा, केदारप्रसाद र पौडेल, माधवप्रसाद (२०७०), *नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शर्मा, गोपाल (२०७३), *बाँके जिल्लाका कक्षा आठमा अध्यनरत विद्यार्थीको घटनावर्णन क्षमताको अध्ययन,* शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

सापकोटा, रमा (२०६७), *काभ्रे जिल्लाका कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको अनुच्छेदलेखन क्षमताको अध्ययन,* शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

सोमै, देवका (२०७३), *कपिलवस्तु जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चित्र वर्णन क्षमता,* शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।